

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของปัญหาและปัญหา

คุณบะฮฺ (عَنْبُطَةُ) คือการแสดงปาฐกถาธรรมก่อนละหมาดวันศุกร์แก่ผู้ร่วมละหมาด โดยอิหม่ามผู้ทำหน้าที่นำเสนอ ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการส่งเสริมให้ยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ยึดมั่นในหลักคำสอนจากท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ประกอบคุณงามความดี ปฏิบัติศาสนกิจ เสริมด้วยการบอกเล่าเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในรอบสัปดาห์ หรือเหตุการณ์ทั้งในประวัติศาสตร์ และให้กำลังใจในการดำเนินชีวิตตามวิถีอิสลาม

เมื่อศึกษาชีวประวัติของท่านนบี ﷺ เกี่ยวกับการนำเสนอคุณบะฮฺพบว่า การนำเสนอคุณบะฮฺของท่านมี 2 รูปแบบคือ 1) การนำเสนอคุณบะฮฺวันศุกร์บนมินบัยร และ 2) การนำเสนอคุณบะฮฺในโอกาสต่างๆ ตามสถานการณ์ การนำเสนอคุณบะฮฺรูปแบบแรกเป็นการนำเสนอก่อนละหมาดวันศุกร์ที่มีการบัญญัติตั้งแต่ท่านพำนักในนครมักกะฮฺ แต่ไม่สามารถดำเนินการได้ด้วยอุปสรรคหลายประการ แต่เกิดขึ้นจริงขณะท่านกำลังเดินทางอพยพจากนครมักกะฮฺมุ่งหน้าสู่นครมะดีนะฮฺ ณ หมู่บ้านบะนีสาลิม (al-Qurtubiy, 2006 : 20/462-463) หลังจากนั้นคุณบะฮฺวันศุกร์ก็เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องทุกสัปดาห์จนถึงสัปดาห์สุดท้ายก่อนที่ท่านจะเสียชีวิตที่นครมะดีนะฮฺ ส่วนการนำเสนอคุณบะฮฺในรูปแบบที่สองนั้นเกิดขึ้นหลังท่านได้พำนักในนครมะดีนะฮฺด้วยการร่วมตัวของบรรดาเศาะฮาบะฮฺ ที่มีสติที่ท่านได้สร้างไว้เพื่อการร่วมตัวในการประกอบศาสนกิจประจำวันและทุกสัปดาห์ ถึงแม้ว่าต้องเผชิญกับอุปสรรคมากมายที่มีอาจหลีกเลี่ยงได้ ท่ามกลางความท้าทายจากศัตรูที่ใช้ความพยายามทุกวิถีทางในการทำลายล้างอิสลาม

รูปแบบการนำเสนอคุณบะฮฺที่เห็นชัดว่ามีพลังในการโน้มน้าวผู้คนจำนวนมากคือการเทศนาธรรมวันศุกร์ที่ถือว่าการแถลงการณ์ การให้ความรู้ การชี้แจงเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับศาสนา และวิถีชีวิตที่ต้องดำเนินการให้ถูกต้องตามบทบัญญัติจากพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ และปฏิบัติตามสุนนะฮฺของท่าน ซึ่งคุณบะฮฺวันศุกร์เป็นวิธีหนึ่งในการตะวะฮฺมวลชนจำนวนมากที่ท่านนบี ﷺ ได้ถือปฏิบัติก่อนละหมาดวันศุกร์ทุกสัปดาห์ ถึงแม้เป็นการพูดด้วยวาจาเพียงไม่กี่ประโยค แต่สาระสำคัญของคุณบะฮฺคือการตักเตือนศรัทธาชนให้ดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามศาสนบัญญัติ ให้ความรู้เรื่องโลกนี้และเรื่องอาคิเราะฮฺ พร้อมเน้นเรื่องคุณธรรมจริยธรรม โดยหวังว่าการคุณบะฮฺจะสามารถพัฒนาจิตใจและความรู้สึกของผู้ฟังสู่การเป็นบ่าวที่ดี ตลอดจนสามารถนำสาสน์ที่ได้จากคุณบะฮฺไปเผยแพร่แก่ผู้อื่น

ตลอดระยะเวลาที่ท่านนบี ﷺ ได้นำเสนอคุณบะฮฺ เห็นได้ชัดถึงการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาในการดำเนินชีวิตของบรรดาเศาะฮาบะฮฺ ﷺ ควบคู่กับการศึกษาในโอกาสต่างๆ ทั้งด้านความรู้ ความเข้าใจ และการยกระดับการศรัทธาหรืออิหม่านที่เป็นตัวขับเคลื่อนให้มีการปฏิบัติศาสนกิจอย่างต่อเนื่อง ดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องตามบทบัญญัติของพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ที่ปรากฏในคัมภีร์อัลกุรอานและอัสสุนนะฮฺ ตลอดจนการน้อมปฏิบัติตามบทบัญญัติต่างๆ ด้วยความมีวินัยธรรม

และวิถีชีวิตที่เที่ยงตรงที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนหน้านั้น จนได้รับคำสรรเสริญจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ว่าเป็นประชาชาติที่ดีเลิศ

ภารกิจการนำเสนอคุณบะฮฺไม่ได้สิ้นสุดด้วยการเสียชีวิตของท่านนบี ﷺ เพราะประชาชาติของท่านยังสานภารกิจดังกล่าวเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ด้วยการยึดหลักคำสอนที่มาจากคัมภีร์อัลกุรอาน อัสสุนนะฮฺและศาสตร์ต่างๆ ที่เหมาะกับแต่ละยุคสมัยเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์แบบด้วยวิธีการที่หลากหลาย มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลต่อกลุ่มเป้าหมายโดยหวังการขึ้นนำทางที่เที่ยงตรงและความโปรดปรานจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ เพราะการเผยแพร่ศาสนาผ่านคุณบะฮฺวันศุกร์เป็นส่วนหนึ่งของคำสั่งเสียจากท่านนบี ﷺ ที่ได้ฝากไว้แก่บรรดาเศาะฮาบะฮฺ ﷺ และประชาชาติของท่าน ดังอัลฮะดีษ¹ ที่เล่าจากอับดุลลอฮ์ เป็น อัมรฺ เป็น อัลอาศ ﷺ ว่าท่านนบี ﷺ ได้กล่าวว่า

((بَلَّغُوا عَنِّي وَلَوْ آيَةً ...))

(أخرجه البخاري ، 2005 : بعض من حديث 3461)

ความว่า พวกเจ้าจงเผยแพร่คำสอนจากฉันแม้แค่หนึ่งอายะฮ์ก็ตาม...

(บันทึกโดย al-Bukhāriy,2005 : ส่วนหนึ่งจากอะฮะดีษ 3461)

ตั้งแต่ท่านนบี ﷺ ได้เสียชีวิตในปี ฮ.ศ.11 ตรงกับปี ค.ศ. 633 เป็นต้นมา ผู้สืบสานภารกิจการเผยแพร่ศาสนาทุกยุคสมัยต่างมุ่งมั่นในการเผยแพร่อิสลามจนถึงปัจจุบัน เพราะทุกคนรู้ถึงหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติในฐานะผู้ทำหน้าที่เผยแพร่ศาสนาที่ควรแก่การตอบแทนบุญคุณพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ที่ได้ทรงมอบชีวิตและโอกาสในการเผยแพร่สิ่งดีงามในโลกนี้ อีกทั้งเป็นการตอบสนองคำสั่งจากท่านนบี ﷺ ข้างต้น

ผู้ที่เชิญชวนกระทำความดีและห้ามปรามการทำความชั่วทุกยุคสมัยย่อมเป็นผู้ที่ประเสริฐด้วยวาจาและการกระทำเป็นอย่างยิ่ง เป็นกลุ่มที่ได้รับการชื่นชมจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ว่าเป็นคนที่มีวาจาที่ดีเลิศ เพราะพวกเขาได้ปฏิบัติศาสนกิจด้วยความบริสุทธิ์ใจโดยหวังความโปรดปรานจากพระองค์ดังอายะฮ์ที่พระองค์ตรัสว่า

﴿ وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِمَّن دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴾

(سورة فصلت : آية 33)

¹ อัลฮะดีษ คือวจนะของท่านนบี ﷺ ที่ได้กล่าวในโอกาสต่างๆ เป็นวจนะที่กะทัดรัดด้วยความหมาย ครอบคลุมหลายประเด็น เป็นแหล่งที่มาของบทบัญญัติในอิสลามรองจากคัมภีร์อัลกุรอาน อีกชื่อหนึ่งเรียกว่า อัสสุนนะฮ์ที่หมายถึงวิถีดำเนินชีวิต มีความหมายครอบคลุมมากกว่าอัลฮะดีษ ซึ่งรวมถึงวาจา ประพฤติปฏิบัติ บุคลิกลักษณะ รูปร่างหน้าตา กิริยามารยาท ชีวิตประวัติ การยอมรับกับสิ่งที่เกิดขึ้น ต่อหน้าหรือสิ่งที่ท่านรับทราบจากบรรดาเศาะฮาบะฮฺ ﷺ โดยท่านไม่ปฏิเสธใดๆ และทุกสิ่งที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของท่านทั้งก่อนและหลังจากการแต่งตั้งเป็นเราะสุล การตะอะฮะฮ์ก็เป็นส่วนสำคัญของอัลฮะดีษหรืออัสสุนนะฮ์ที่ท่านได้ปฏิบัติในระหว่างการเผยแพร่ศาสนา ('Abdullah al-Bassam,2009 :1/7 ; Izzuddin Baliq,1978 : 14 ; Muhammad al-Khuqari Bik, 1965 : 35 ; al-Qasimi, 2004 : 59 และ al-Siba'i, n.d. : 65)

ความว่า และผู้ใดเล่าจะมีคำพูดที่ดีเลิศยิ่งไปกว่าผู้เชิญชวนไปสู่
อัลลอฮ์และเขาปฏิบัติงานที่ดี และกล่าวว่าแท้จริงฉันเป็นคนหนึ่งใน
บรรดาผู้นอบน้อม

(สุเราะฮ์ฟุศลีต : อายะฮ์ 33)

บรรดาอุละมาอ์เห็นพ้องว่าผู้ที่ถูกกล่าวในอายะฮ์ข้างต้นคืออนบีมุฮัมมัด ﷺ หรือผู้ที่
ทำหน้าที่ตะอวะฮ์เชิญชวนมนุษย์สู่ทางนำของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ เผยแพร่สัจธรรมแก่เพื่อนมนุษย์
ประกอบศาสนกิจที่เป็นวาญิบและสุนัต มีคุณลักษณะเป็นบ่าวที่ดีด้วยการปฏิญาณตนและยอมรับว่า
พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงเป็นพระผู้เป็นเจ้า ปฏิบัติตามหลักคำสอนที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้และ
ห่างไกลจากสิ่งที่ต้องห้ามทั้งปวง (al- al-Ṭabariy, 1422: 20/ 429-430 ; al-Qurtubiy, 1427 :18/
419)

เมื่อรวมทัศนะของบรรดาอุละมาอ์ที่ได้อธิบายอายะฮ์ข้างต้น ผู้วิจัยพอสรุปได้ว่า ผู้ที่
มีคุณลักษณะดังกล่าวเป็นผู้ที่ทำหน้าที่สืบสานงานเผยแผ่ตะอวะฮ์ เผยแพร่ความรู้และให้ความเข้าใจ
เรื่องศาสนาอิสลามแก่เพื่อนมนุษย์ทุกยุคสมัยจนถึงวันกิยามะฮ์ เนื่องจากบรรดาเราะฮ์ลุลและดาอีย์ผู้ทำ
หน้าที่เผยแผ่ศาสนาทุกรูปแบบล้วนได้ปฏิบัติภารกิจการเชิญชวนสู่แนวทางอันเที่ยงตรงด้วยการ
ประกาศเชิญชวนการทำความคิด ห่างไกลจากความชั่ว สนับสนุนการจงรักภักดีต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ
และหลีกเลี่ยงการบูชาเจว็ดทั้งปวง

หนึ่งในเรื่องการนำเสนอคุณบะฮ์วันศุคร์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการตะอวะฮ์ของท่านนบี
ﷺ อาลี อับดุล อัสซะลิม มะฮ์มูด ได้กล่าวในเรื่องนี้ว่า

“ท่านนบี ﷺ ได้บูรณาการการตะอวะฮ์ด้วยหลากหลายวิธีการ หนึ่งในนั้นคือการ
ด้วยการนำเสนอคุณบะฮ์วันศุคร์ทุกสัปดาห์ คุณบะฮ์เป็นส่วนหนึ่งของการตะอวะฮ์
ด้วยการรวมตัวของเหล่าเศาะฮาบะฮ์ ﷺ ที่มีสติทุกครั้งก่อนละหมาดวันศุคร์ ถือ
เป็นส่วนหนึ่งของการปฏิรูปสังคมด้วยความรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในยุค
นั้น และมีการปฏิบัติเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน เพราะเนื้อหาที่ถูกนำเสนอในคุณบะฮ์เป็น
ส่วนหนึ่งของการเชิญชวนสู่การเข้าใจหลักคำสอนศาสนาเพื่อให้ได้ความรู้ ความ
เข้าใจสู่การใช้ชีวิตที่ถูกต้องตามหลักคำสอนของศาสนา เกิดการยำเกรงต่อพระองค์
อัลลอฮ์ ﷻ ซึ่งการพัฒนาและการปฏิรูปสังคมในรูปแบบนี้เกิดขึ้นเฉพาะในคุณบะฮ์
วันศุคร์เท่านั้น” (Al- ‘Abd al-Halīm Mahmūd, 1991 : 11)

เช่นเดียวกับสัฟหฺ อัลอิสลาม ที่เห็นว่าคุณบะฮ์เป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาสังคม
ด้วยบทบาทของเคาะฎิบที่มีจิตสำนึกและปรารถนาที่จะยกระดับความเป็นอยู่ของคนในชุมชนด้วย
วิธีการเผยแผ่และเชิญชวน เพื่อให้ทุกคนหลุดพ้นจากความมืดมนสู่ประทีปแห่งอิสลาม ดังที่ท่านนบี
ﷺ ใช้คุณบะฮ์เป็นเครื่องมือในการพัฒนาและปฏิรูปสังคม เห็นได้จากการนำเสนอคุณบะฮ์ที่แสดงถึง
ความบริสุทธิ์ใจ จริใจ และร่าเริงของท่านเสมือนแม่ทัพกำลังปลุกระดมเหล่าทหารที่จะเผชิญหน้ากับ

((... كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا خَطَبَ احْمَرَّتْ عَيْنَاهُ وَعَلَا صَوْتُهُ وَاشْتَدَّ
غَضَبُهُ حَتَّى كَأَنَّهُ مُنْدِرٌ جَيْشٍ ...))

(أخرجه مسلم ، 2005 : بعض من حديث 867)

ความว่า ...เมื่อท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ นำเสนอคุณบะฮฺ ตาของท่านกลายเป็นสีแดงกำ่า เสียงของท่านดังก้อง และท่าทางของท่านจริงจังเฉกเช่นแม่ทัพที่กำลังปลุกฝังกำลังใจแก่บรรดาทหารของนักรบ...

(บันทึกโดย Muslim,2005 : ส่วนหนึ่งของฮะดีษ 867)

จากเรื่องดังกล่าว อัลอะฮฺดัล เห็นว่าการรวมตัวของบรรดามุสลิมในมัสญิดทุกวันศุกร์นั้นแสดงถึงการมีจิตสำนึก เห็นความสำคัญและความประเสริฐของวันดังกล่าวที่เป็นวันสำคัญในรอบสัปดาห์ อีกทั้งเป็นการแสดงออกถึงความเป็นหนึ่งเดียวของบรรดามุสลิมทั่วโลกที่รวมตัวครั้งใหญ่ สัปดาห์ละครั้งเพื่อร่วมประกอบศาสนกิจที่เรียกว่าการฟังคุฏบะฮฺและการละหมาดวันศุกร์ เพียงแค่เชิญชวนด้วยเสียงอะซานให้ร่วมละหมาด ทุกคนก็จะรวมตัวกันด้วยความสมัครใจแล มุ่งหน้าสู่มัสญิดอย่างพร้อมเพรียง (al-Ahdal,1416 : 7)

การสดับฟังคุฏบะฮฺและการละหมาดวันศุกร์เป็นบทบัญญัติที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงเรียกร้องให้มุสลิมที่บรรลุนิติภาวะรวมตัวกันที่มัสญิดสัปดาห์ละครั้ง ดังอายะฮฺที่พระองค์ตรัสว่า

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا تَوَدَّى لِّلصَّلَاةِ مِن يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٩﴾

(سورة الجمعة : آية ٩)

ความว่า โอ้อบรดาผู้ศรัทธาเอ๋ยเมื่อได้มีเสียงร้องเรียก(อะซาน) เพื่อทำละหมาดในวันศุกร์ก็จงรีบเร่งไปสู่การรำลึกถึงอัลลอฮ์ และจงละทิ้งการค้าขายเสีย นั่นเป็นการดีสำหรับพวกเจ้าหากพวกเจ้า

(สุเราะฮฺอัลญุมอะฮฺ : อายะฮฺ 9)

จากอายะฮฺข้างต้น อัลบะฆะวะวี ได้อธิบายเกี่ยวกับการฟังคุฏบะฮฺและการละหมาดวันศุกร์ว่า เสียงอะซานที่เรียกผู้คนรวมตัวละหมาดในวันนั้นคืออะซานหลังจากเคาะก๊อบขึ้นนั่งบนมินบَّرแล้ว เป็นเสียงเชิญชวนให้ทุกคนมุ่งหน้าไปยังมัสญิดเพื่อรำลึกถึงพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ด้วยความตั้งใจ บริสุทธิ์ใจ และนอบน้อมเพื่อประกอบออบาตะฮฺหรือศาสนกิจต่อพระองค์ สอดคล้องกับทัศนะของท่านอัญญาอะบะรียะฮฺที่ได้อธิบายในเรื่องเดียวกันว่า เมื่อได้ยินเสียงอะซานแล้ว บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลายให้รีบไปยังมัสญิดด้วยความตั้งใจที่จะฟังเนื้อหาคุฏบะฮฺจากอิหม่ามซึ่งเป็นการชี้แนะเรื่องการตักเตือนให้รำลึกถึงพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และละหมาดอย่างพร้อมเพรียงกัน ในขณะที่เดียวกันก็ให้ยุติ

ทั้งหลายให้รีบไปยังมัสญิดด้วยความตั้งใจที่จะฟังเนื้อหาคุฏบะฮ์จากอิหม่ามซึ่งเป็นการชี้แนะเรื่องการ ตักเตือนให้รำลึกถึงพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และละหมาดอย่างพร้อมเพรียงกัน ในขณะที่เดียวกันก็ให้ยุติ ภารกิจทางโลกทุกประการ อาทิ การค้าขายและการแลกเปลี่ยน (al-Baqhawiy,1411: 8/116-117 ; al- al-Ṭabariy,2001: 22/637-643)

เมื่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้บัญญัติให้มุสลิมชายทุกคนที่บรรลุนิติภาวะรวมตัวใน มัสญิดทุกวันศุกร์ แสดงว่าไม่มีกิจการใดที่สำคัญในวันนั้นยิ่งกว่าการฟังคุฏบะฮ์และการละหมาดอีก แล้ว เพราะคุฏบะฮ์เป็นการนำเสนอเนื้อหาที่เน้นแก่ผู้ฟังให้เกิดการตกตะกอน ส่งเสริมการทำ ความดี ห่างไกลจากการกระทำความชั่ว เสริมสร้างความรู้ รวมถึงนำเสนอข่าวสารเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นใน รอบสัปดาห์ เป็นข้อมูลในการพัฒนาชุมชนและสังคมให้มีคุณธรรมจริยธรรมและเป็นประโยชน์ในการ ดำเนินชีวิตทั้งโลกนี้และอาคิเราะฮ์

การรวมตัวของมุสลิมทั่วโลกทุกวันศุกร์นั้นเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นหนึ่งเดียว ของประชาชาติอิสลาม ทุกคนได้ชำระร่างกายด้วยการอาบน้ำ แต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่สะอาด รีบไป ยังมัสญิดพร้อมกับฟังคุฏบะฮ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความรู้ การตักเตือน การเสนอแนะ การเชิญชวนทำ ความดีและละเว้นความชั่ว ซึ่งหลักคำสอนเหล่านี้ล้วนมาจากคัมภีร์อัลกุรอานและอัลสุหนนะฮ์อัน ทรงคุณค่ายิ่งเพื่อให้ทุกคนเกิดการตกตะกอนต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ หลังจากนั้นทุกคนร่วมกันละหมาดวัน ศุกร์ด้วยความตั้งใจ (Sa'ād Hawwā,1989 : 4/2357)

คุฏบะฮ์เป็นคำตักเตือนหรือข้อคิดสั้นๆ ที่มีประโยชน์ต่อผู้สดับฟังเป็นอย่างยิ่งหาก ทุกคนนำไปปฏิบัติใช้อย่างจริงจังจนกลายเป็นวิถีชีวิต โดยเฉพาะข้อแนะนำที่มาจากคัมภีร์อัลกุรอาน อัลสุหนนะฮ์ คำปรารถนาของบรรดาอูละมาอ์ ถึงแม้เพียงไม่กี่ประโยคแต่อาจเป็นแรงบันดาลใจที่ทำให้ ผู้ฟังบรรลุถึงทางนำแห่งพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ดังเช่นการนำเสนอคุฏบะฮ์ของท่านนบี ﷺ ที่ใช้เวลา เพียงน้อยนิดแต่มีความหมายและประโยชน์อันนับตั้งหลักฐานที่ปรากฏในอัลฮะดีษที่เล่าโดย ญาบิร เป็น สมะเราะฮ์ ﷺ ว่า

((كَانَ يَخْطُبُ قَائِمًا وَيَجْلِسُ بَيْنَ الْحُطْبَتَيْنِ وَيَتْلُو آيَاتٍ مِنَ الْقُرْآنِ
وَكَانَتْ خُطْبَتُهُ قَصْدًا وَصَلَاتُهُ قَصْدًا))

(أخرجه أحمد ، 1995 : 21561)

ความว่า ท่านนบี ﷺ ยืนขณะคุฏบะฮ์ นั่งระหว่างสองคุฏบะฮ์ และอ่านบางอายะฮ์จากคัมภีร์อัลกุรอาน คุฏบะฮ์ของท่าน พอเหมาะและละหมาดของท่านก็พอเหมาะ

(บันทึกโดย Ahmad,1995 : 21561)

หากเนื้อหาคุฏบะฮ์ถูกนำเสนออย่างถูกวิธี ตรงประเด็น มีประสิทธิภาพ และ ประทับใจผู้ฟัง คุฏบะฮ์ก็จะเป็นพลังขับเคลื่อนผู้ฟังได้ดีเป็นอย่างยิ่ง และเป็นปัจจัยหนึ่งในการพัฒนา สังคมได้อย่างมหัศจรรย์ ทั้งนี้เพราะเป็นการถ่ายทอดความรู้โดยตรงจากผู้นำเสนอแก่ผู้ฟังซึ่งจะกระตุ้น ให้เกิดกระบวนการคิด มุมมอง และทัศนคติใหม่ๆ ผู้ฟังอาจจะได้รับการจุดประกายความศรัทธาและ

ทางนำจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ นอกจากนี้คุณบะฮียังเป็นแรงจูงใจในการต่อสู้เพื่อพิชิตความสำเร็จในการพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อเสริมสร้างคุณงามความดีในโลกนี้ และความผาสุกอันนิรันดร์ในอาคิเราะฮ์ ถึงแม้คุณบะฮียังเป็นการแสดงปาฐกถาธรรม แต่วิธีการนำเสนอย่อมแตกต่างจากการแสดงสุนทรพจน์และการบรรยายทั่วไป เนื่องจากคุณบะฮียังเป็นการนำเสนอองค์ความรู้จากเคาะฎิบแก่ผู้ฟังในลักษณะที่ผู้ฟังไม่สามารถสอบถามหรือโต้แย้งได้ขณะนำเสนอ เคาะฎิบจึงต้องมีการเตรียมตัวล่วงหน้าในด้านความรู้ หัวข้อที่เลือกควรเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย รู้ถึงการกล่าวบทเกริ่นนำ การนำสู่เนื้อหาตามกฎและเงื่อนไข การเรียงลำดับความสำคัญของเนื้อหา การนำหลักฐานจากอัลกุรอาน อัลฮะดีษ การวิเคราะห์ปัญหา การเสนอทางแก้ และการสรุปผล เพราะคุณบะฮียังมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่เหล่าเคาะฎิบควรศึกษาและเตรียมตัวเสมอ

สาระสำคัญจากเนื้อหาที่ถูกนำเสนอในคุณบะฮียังสะท้อนถึงความเป็นคุณบะฮียังที่ไม่ได้เจาะจงเฉพาะเรื่องความตายและเรื่องอาคิเราะฮ์เท่านั้น แต่เป็นการสะท้อนถึงแนวทางในการดำเนินชีวิตที่เป็นประโยชน์และเป็นบทเรียนอันล้ำค่า เปี่ยมด้วยเนื้อหาและคุณค่า เคาะฎิบควรนำเสนอเรื่องที่เหมาะสมกับสภาพของชุมชน ถกประเด็นปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นในสังคม พร้อมนำเสนอวิธีแก้ไข แนะนำทางออกของปัญหา เพื่อให้ผู้ฟังได้รับประโยชน์สูงสุดจากการฟัง ได้รับความรู้ความเข้าใจ สามารถพัฒนาตนเอง ครอบครัว และสังคม ถึงแม้ว่าส่วนสำคัญที่สุดของคุณบะฮียังจะย้ำถึงเรื่องการสั่งเสียให้ทุกคนยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ก็ตาม

ในปีพุทธศักราช 2558 ในประเทศไทยมี 3,898 มัสญิด มีมัสญิดมากที่สุดในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตามจำนวนมัสญิดที่จดทะเบียนกับสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด จำแนกตามจังหวัดดังนี้ จังหวัดนราธิวาส มี 626 มัสญิด จังหวัดปัตตานี มี 662 มัสญิด จังหวัดยะลา มี 450 มัสญิด จังหวัดสตูล มี 224 มัสญิด และ 4 อำเภอในจังหวัดสงขลา มี 240 มัสญิด (ฝ่ายทะเบียนและสถิติคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย, 2558 : 11) ซึ่งประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ส่วนจังหวัดอื่นๆ ก็มีประชากรที่นับถือศาสนาอิสลามและมีมัสญิดจำนวนมากไม่ยกเว้นจังหวัดจระเข้ ซึ่งทุกวันศุกร์จะมีการนำเสนอคุณบะฮียังในมัสญิดดังกล่าวและมีผู้ฟังเป็นจำนวนมาก จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์จากการฟังคุณบะฮียังวันศุกร์ด้วยสาเหตุ 3 ประการต่อไปนี้

1. จากการสังเกตและการสอบถามเป็นการเบื้องต้นของการฟังคุณบะฮียังวันศุกร์ในจังหวัดดังกล่าวพบว่าผู้ฟังบางคนไม่สามารถเข้าใจเนื้อหาคุณบะฮียังได้ทั้งหมดเนื่องจากปัจจัยหลายประการ และประโยชน์ที่ผู้ฟังควรได้รับจากการฟังในช่วงเวลาจำกัดนั้นควรออกมาในรูปแบบใด หรือการนำเสนอคุณบะฮียังทุกสัปดาห์เป็นเพียงแค่การนำเสนอให้บรรลุครบตามเงื่อนไขของการละหมาดวันศุกร์ที่ต้องมีการนำเสนอคุณบะฮียังก่อนละหมาดโดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ที่ผู้ฟังควรจะได้รับ ทั้งๆ ที่การรวมตัวของผู้คนจำนวนมากในเวลาและสถานที่เดียวกันนั้นย่อมเป็นโอกาสที่หาได้ยากหากไม่มีการวางแผนเพื่อให้ผู้ร่วมละหมาดได้รับประโยชน์สูงสุดจากการฟังคุณบะฮียัง

2. เนื่องจากคุณบะฮียังวันศุกร์เป็นสื่อที่มีผู้ฟังเป็นจำนวนมากทุกระดับชั้น การนำเสนอคุณบะฮียังทุกสัปดาห์สามารถให้ผู้ฟังได้รับความรู้ ความเข้าใจและได้รับประโยชน์จนสามารถนำไปพัฒนาชุมชนและสังคมตามหลักคำสอนที่มาจากคัมภีร์อัลกุรอานและอัลฮุสนะฮ์เพื่อให้เกิดคุณธรรมใน

การดำเนินชีวิต หากการนำเสนอคุณบะฮฺมีการวางแผนอย่างมีระบบ สร้างสรรค์ ประทับใจและเป็นสิ่งใหม่แก่ผู้ฟัง คุณบะฮฺก็จะกลายเป็นการสร้างสังคมคุณธรรมเป็นอย่างยิ่ง

3. เป็นการต่อยอดของการเขียนวิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิตที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทสัจญ์ในจังหวัดปัตตานีในการเผยแผ่อิสลามและความรู้ กรณีศึกษาที่มัสญิดอิมบาศร์รอฮมาน ตำบลปยุต อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปีการศึกษา 2550 ผู้วิจัยเห็นว่าควรทำวิจัยเรื่องอะฮฺลุลอะฮฺลุลผ่านคุณบะฮฺวันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคมในระดับชุมชนบั้นต้น ซึ่งผู้วิจัยสนใจที่จะทำการวิจัยในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นกรณีศึกษา ทั้งนี้เพื่อที่จะเปรียบเทียบระหว่างคุณบะฮฺที่มีการนำเสนอด้วยภาษามลายูกับคุณบะฮฺที่มีการนำเสนอด้วยภาษาไทย มีความเหมือนและความแตกต่างทางด้านประสิทธิผลต่อผู้ฟังมากน้อยเพียงใด

ด้วยเหตุผลข้างต้น ซึ่งคาดว่าจะงานวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์ จึงเป็นแรงจูงใจที่ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะทำการวิจัยเรื่องศักยภาพของคุณบะฮฺวันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคม กรณีศึกษาคุณบะฮฺวันศุกร์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้

1.2 อัลกุรอาน อัลฮะดีษ และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.2.1 อัลกุรอาน

จากการศึกษาในคัมภีร์อัลกุรอานที่เกี่ยวกับคุณบะฮฺ ผู้วิจัยพบว่าอายะฮฺที่พระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ทรงตรัสเกี่ยวกับการคุณบะฮฺและการละหมาดวันศุกร์นั้นปรากฏในอายะฮฺเดียวเท่านั้น คือในสุเราะฮฺอัลญุมอะฮฺ ลำดับที่ 62 อายะฮฺที่ 9 ที่พระองค์ตรัสเกี่ยวกับการบัญญัติละหมาดวันศุกร์อันเป็นวาญิบแก่บรรดาผู้ศรัทธาที่บรรลุนิติภาวะ ทรงเรียกร้องให้ทุกคนรีบไปสู่การรำลึกถึงพระองค์ด้วยการฟังคุณบะฮฺและละหมาดวันศุกร์อย่างพร้อมเพรียงกันหลังจากได้ยินเสียงอะซาน หากยังอยู่ระหว่างดำเนินธุรกรรมใดๆ ก็ให้ละทิ้งชั่วคราว ดังอายะฮฺที่พระองค์ตรัสว่า

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ

ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٩﴾

(سورة الجمعة : آية ٩)

ความว่า โอ้อับรรดาผู้ศรัทธาเอ๋ย เมื่อได้ยินเสียงร้องเรียก(อะซาน) เพื่อทำละหมาดในวันศุกร์ก็จงรีบเร่งไปสู่การรำลึกถึงอัลลอฮฺ และจงละทิ้งการค้าขายเสีย นั่นเป็นการดีสำหรับพวกเจ้าหากพวกเจ้ารู้

(สุเราะฮฺอัลญุมอะฮฺ : อายะฮฺ 9)

อายะฮฺข้างต้นถูกประทานเพื่อให้มุสลิมทุกคนตระหนักและเห็นความสำคัญของการเรียกร้องด้วยเสียงอะซาน ให้รีบเร่งไปยังมัสญิดในฐานะบ่าวที่ต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนในวันศุกร์ ถึงแม้วิธีการคุณบะฮฺและการละหมาดวันศุกร์ไม่ปรากฏรายละเอียดในคัมภีร์อัลกุรอานแต่อย่างใด แต่

ได้รับการอธิบายในอิสฺสุนนะฮฺของท่านนบี ﷺ อย่างละเอียดทั้งด้วยวาจาและการปฏิบัติ เพื่อให้ทุกคนสามารถปฏิบัติตามแบบฉบับของท่านอย่างเคร่งครัด (Hikmat,1419 : 489)

คุณบะฮฺและการละหมาดวันศุกร์เป็นข้อบัญญัติให้ทุกคนสดับอย่างตั้งใจและสงบ ไม่มีการพูดคุยหรือกระทำการใดที่เป็นเหตุทำให้การสดับฟังไม่มีค่าใดๆ เช่นเดียวกับการละหมาดที่ทุกคนควรตั้งใจปฏิบัติและสดับฟังขณะอิหม่ามอ่านสุเราะฮฺใดสุเราะฮฺหนึ่งจากอัลกุรอาน เพราะทั้งในคุณบะฮฺและในละหมาดล้วนมีการอ่านอัลกุรอาน อีกทั้งอัลกุรอานถูกประทานลงมาเพื่อให้ทุกคนได้รับทางนำและความเมตตาจากพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ดังอายะฮฺที่พระองค์ตรัสว่า

﴿ وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ، وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴾

(سورة الأعراف : آية ٢٠٤)

ความว่า และเมื่ออัลกุรอานถูกอ่านขึ้นก็จงสดับฟังอัลกุรอานนั้น
เถิด และจงนั่งเงียบ เพื่อว่าพวกเจ้าจะได้รับการเอ็นดูเมตตา

(สุเราะฮฺ อัลอะอ์รอฟ : อายะฮฺ 204)

อายะฮฺข้างต้นเป็นการเตือนบรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลายให้ตั้งใจฟังและใคร่ครวญเมื่อมีการอ่านอัลกุรอานเพื่อพวกเขาจะได้รับความเมตตาจากอัลลอฮฺอย่างถ่องแท้ ถึงแม้บรรดาอะละมาอ์ส่วนใหญ่เห็นว่า การตั้งใจฟังและสงบที่หมายถึงนั้นคือขณะละหมาดฟัรฎุซึ่งมะอุมุมจำเป็นต้องตั้งใจฟังการอ่านของอิหม่ามพร้อมกับสงบนิ่ง แต่ทัศนะของบรรดาอะละมาอ์อีกกลุ่มหนึ่งเห็นว่า การตั้งใจฟังและสงบในอายะฮฺข้างต้นคือขณะฟังคุณบะฮฺและละหมาดวันศุกร์ตามลำดับ เพื่อให้ผู้ที่สดับฟังอย่างตั้งใจนั้นได้รับทางนำและความเมตตาจากพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ (al- al-Tabariy,1422 : 10/658-667)

การรวมตัวของบรรดามุสลิมในวันศุกร์นั้นเป็นบัญญัติจากพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ เพื่อให้ทุกคนได้ปฏิบัติศาสนกิจด้วยการฟังคุณบะฮฺและละหมาดสองร็อกอ์ต ซึ่งบรรดาอะละมาอ์ส่วนใหญ่เห็นว่า การรำลึกถึงพระองค์ในอายะฮฺนี้หมายถึงการฟังคุณบะฮฺหรือทั้งการฟังคุณบะฮฺและการละหมาดวันศุกร์นั่นเอง (Ibn Kathīr, 1421 : 4/2847) ซึ่งตามทัศนะของอัสสุญญีย์ที่ได้กล่าวไว้ว่า การฟังคุณบะฮฺและการละหมาดวันศุกร์อย่างพร้อมเพรียงกันของสัปปุรุซในชุมชนคือการสดับฟังอายะฮฺอัลกุรอานอย่างพร้อมเพรียงกัน (al- Suyūtiy,1424 : 479-480)

การบัญญัติละหมาดวันศุกร์มีมาตั้งแต่ช่วงเวลาที่ท่านนบี ﷺ พำนักอยู่ในนครมักกะฮฺ ก่อนการอพยพไปยังนครมะดีนะฮฺได้ไม่นาน แต่ท่านไม่สามารถดำเนินการได้เนื่องจากสถานที่และบรรยากาศไม่อำนวยต่อการรวมตัว ท่านจึงได้สั่งให้บรรดาเศาะฮาบะฮฺ ﷺ บางคนที่อพยพไปยังนครมะดีนะฮฺก่อนหน้านั้นรวมตัวด้วยการละหมาดวันศุกร์ในสถานที่ที่สะดวก โดยให้พวกเขาดำเนินการเรื่องคุณบะฮฺและละหมาดอย่างพร้อมเพรียงกันทุกวันศุกร์

ส่วนท่านนบี ﷺ เอง ได้แสดงคุณบะฮฺและละหมาดวันศุกร์เป็นครั้งแรกระหว่างทางขณะที่ท่านอพยพไปยังนครมะดีนะฮฺ ณ หมู่บ้านเผ่าบนิสาลิม เป็น เอาฟ ซึ่งวันนั้นตรงกับวันศุกร์แรกของเดือนเราะบิอูลเอาวัล ปี ฮ.ศ. 1 ตรงกับเดือนสิงหาคม ปี ค.ศ. 622 ท่านได้นำเสนอคุณบะฮฺแก่ผู้

ร่วมละหมาดเพียงไม่กี่คน หลังจากนั้นท่านก็ละหมาดสองร็อกออต ซึ่งพิธีการดังกล่าวได้รับปฏิบัติอย่างต่อเนื่องทุกวันศุกร์มาจนทุกวันนี้ (al-Qurtubiy, 2006 : 20/461)

การนำเสนอคุณบะฮฺวันศุกร์ตั้งแต่สมัยท่านนบี ﷺ จนถึงปัจจุบันล้วนเป็นสาเหตุที่ทำให้ผู้ฟังได้รับความรู้และยกระดับอิหม่าม ส่วนการละหมาดวันศุกร์แสดงถึงความเป็นหนึ่งเดียวของมุสลิมที่ร่วมละหมาดในแถวอย่างเท่าเทียมกันทั้งในแง่พฤตินัยและนิตินัยในฐานะบ่าวของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และเมื่อเสร็จสิ้นจากการละหมาดแล้ว ทุกคนจะได้พบปะและทักทายกันด้วยสีหน้าที่ยิ้มแย้มและถามทุกข์สุขต่อกันและกัน เป็นการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างคนในชุมชนอีกทางหนึ่งที่หาได้ยาก (เสาวนีย์ ,2522 : 230-231)

1.2.2 อัลอะดีษ

จากการศึกษาอัลอะดีษของท่านนบี ﷺ เกี่ยวกับคุณบะฮฺวันศุกร์และคุณบะฮฺอื่นๆ ผู้วิจัยพบว่าอัลอะดีษหลายบทที่ท่านได้กล่าวถึงความสำคัญของคุณบะฮฺและการละหมาดวันศุกร์ บรรดาอุละมาอ์ผู้บันทึกอัลอะดีษทั้ง 6 ท่านได้บันทึกไว้ในหนังสืออัลอะดีษที่เรียกว่าอัลกุฎอบอัลสิตตะฮฺ (الكُتُبُ السِّتَّةُ) ปรากฏพอสังเขปดังต่อไปนี้

1. บันทึกโดย al-Bukhāriy บทที่ 11 อัลอะดีษหมายเลข 876-941
2. บันทึกโดย Muslim บทที่ 8 อัลอะดีษหมายเลข 1951-2043
3. บันทึกโดย Abū Dawud บทที่ 2 อัลอะดีษหมายเลข 1046-1092
4. บันทึกโดย al-Tirmidhiy บทที่ 2 อัลอะดีษหมายเลข 488-529
5. บันทึกโดย al-Nasā'iy บทที่ 14 อัลอะดีษหมายเลข 1363-1433
6. บันทึกโดย Ibn Mājah บทที่ 5 อัลอะดีษหมายเลข 1081-1139

และอัลอะดีษอื่นๆที่มีบันทึกโดยบรรดาอุละมาอ์อื่นๆ อาทิ บันทึกโดย Malik, Aḥmad, al-Dārimiy, al-Dāruqutniy, al-Humaydiy และ al-Bayhaqiy ทั้งนี้หากเห็นว่ามีคามจำเป็นที่ต้องอ้างอิงจากตำราอัลอะดีษดังกล่าว ผู้วิจัยก็จะอ้างอิงจากตำราอัลอะดีษดังกล่าวเพื่อประกอบสำนวนในการอ้างอิง

อัลอะดีษในบทต่างๆ ข้างต้นกล่าวถึงบทบัญญัติว่าด้วยความประเสริฐของวันศุกร์ การชำระล้างร่างกายให้สะอาดก่อนไปละหมาดวันศุกร์ การแปร่งฟิง การใช้น้ำหอมก่อนไปมัสญิด ผลานิสงค์ของคนที่ไม่มัสญิดเนิ่นๆ การห้ามไม่ให้ข้ามแถวหรือข้ามศิรอะคนนั่งแถวหน้า เงื่อนไขและกฎระเบียบว่าด้วยการคุณบะฮฺและการละหมาดวันศุกร์ และการพักด้วยการนั่งสั้นๆระหว่างสองคุณบะฮฺ เป็นต้น ผู้วิจัยขอหยิบยกเป็นตัวอย่าง ดังที่อัลอะดีษเล่าจากอับดุลลอฮ์ เบน อุมร์ ؓ ได้กล่าวเกี่ยวกับลักษณะการนำเสนอคุณบะฮฺของท่านนบี ﷺ ว่า

((كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَخْطُبُ فَأَمَّا تُمَّ يَفْعُدُ تُمَّ يَقُومُ كَمَا تَفْعَلُونَ الْآنَ))

(أخرجه البخاري ، 2005 : 920)

ความว่า ท่านนบี ﷺ ยืนขณะกล่าวคุฏบะฮ์ หลังจากนั้นท่านจะนั่ง (ระหว่างสองคุฏบะฮ์) หลังจากนั้นท่านจะยืนอีกครั้งดังที่ท่านทั้งหลายปฏิบัติในปัจจุบันนี้

(บันทึกโดย al-Bukhāriy, 2005 : 920)

ท่านนบี ﷺ ยืนทุกครั้งขณะนำเสนอคุฏบะฮ์และนั่งระหว่างสองคุฏบะฮ์ เช่นเดียวกับ บรรดาเคาะลีฟะฮ์ผู้ทรงคุณธรรมทั้งสี่ท่าน ﷺ ที่ได้ปฏิบัติสืบทอดหลังจากท่านนบี ﷺ เสียชีวิต ไม่มีใครนั่งขณะคุฏบะฮ์ยกเว้นเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน เป็น อัฟฟาน ﷺ ที่ได้ยืนและนั่งในบางช่วงขณะคุฏบะฮ์ เพราะขณะนั้นท่านมีอายุมากและเหนื่อยล้า แต่คนแรกที่นั่งคุฏบะฮ์ตั้งแต่ต้นจนจบคือเคาะลีฟะฮ์ มูอาวีเยฮ์ เป็น อบีสุฟยาน ﷺ ที่นำเสนอคุฏบะฮ์ในมัสญิดกรุงดามัสกัสเนื่องจากขณะนั้นท่านน้ำหนักมากและมีปัญหาสุขภาพ (al-'Asqolāniy, 1421 : 2/466-467)

ในทำนองเดียวกัน มีรายงานเรื่องราวการนำเสนอและเนื้อหาคุฏบะฮ์ที่ท่านนบี ﷺ ได้นำเสนอปรากฏในอัลฮะดีษที่เล่าจากญาบิร เป็น สมะเราะฮ์ ﷺ ว่า

((كَأَنَّ لِلنَّبِيِّ ﷺ خُطْبَانِ يَجْلِسُ بَيْنَهُمَا يَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَيَذْكُرُ النَّاسَ))

(أخرجه مسلم ، 2005 : 862)

ความว่า ท่านนบี ﷺ นำเสนอสองคุฏบะฮ์ ท่านจะนั่งระหว่าง คุฏบะฮ์ทั้งสอง ซึ่งเนื้อหาคุฏบะฮ์คือการอ่านอัลกุรอานและ ตักเตือนมนุษย์

(บันทึกโดย Muslim , 2005 : 862)

จากอัลฮะดีษข้างต้น บรรดาอุละมาอ์เห็นว่าในคุฏบะฮ์นั้นมีกฎหรือรูกุนว่าด้วยการ คุฏบะฮ์ตามทัศนะที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะทัศนะของอัชชาฟีอีย¹ เห็นว่าในคุฏบะฮ์มีห้ารูกุนสำคัญ คือ 1) การสรรเสริญสดุดีพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ 2) การกล่าวปราสาทพรหรือเศาะละวาตแด่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ 3) การตักเตือนด้วยการตักวาหรือยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ด้วยการปฏิบัติตามคำสั่งของพระองค์และห่างไกลจากข้อห้ามทั้งปวง 4) การขอพรดุอาอ์แก่บรรดาผู้ศรัทธาในคุฏบะฮ์ที่สอง และ 5) อ่านหนึ่งอายะฮ์จากคัมภีร์อัลกุรอานที่แสดงถึงการแนะนำตักเตือน (al-Husayni, 2000 : 1/149)

เรื่องข้างต้นปรากฏในอัลฮะดีษที่เล่าโดยญาบิร เป็น อัब्ดุลลอฮ์ ﷺ บันทึกโดย Muslim, 2005 : 867 ว่าคุฏบะฮ์วันศุกร์ที่ท่านนบี ﷺ นำเสนอนั้นเริ่มต้นด้วยการสรรเสริญพระองค์

¹ อัชชาฟีอีย คือ มุฮัมมัด เบน ฮิดริส เบน อัลอับบาส เบน อุษมาน เบน ซาฟิอ อัลฮาซิมีย อัลกูเราะซีย อัลมูฏฏาะลิบีย มีชีวิตระหว่างปี ฮ.ศ. 150-204 ตรงกับปี ค.ศ. 767-820 เกิดที่เมืองฆอซซะฮ์ ฟิลิสเตียน เป็นเด็กกำพร้าตั้งแต่วัยเยาว์ มารดาได้พาเขาไปที่นครมักกะฮ์ขณะมีอายุได้ 2 ขวบ เคยเยือนนครบ้ฆดาตถึง 2 ครั้ง ได้ทำหน้าที่กรุงโครไนปี ฮ.ศ. 199 และเสียชีวิตที่เมืองดังกล่าว บรรดาอุละมาอ์หลายท่านได้ชื่นชมว่าเขาเป็นกวีเอก นักประวัติศาสตร์ บรมจารย์ด้านวิชาฟิกฮ์ วิชาอัลฮะดีษ กิรออาต และแขนงวิชาอื่นๆ แม่นในการอิงฐน เขียนตำราหลายเล่ม อาทิ อัลอุมม อัลมุสนัด อัลสุन्न อัลริสาละฮ์ ตำราของท่านหลายเล่มมีการขยายความโดยบรรดาอุละมาอ์และบรรดาอุละมาอ์หลังจากท่านเสียชีวิต (al-Zirikli, 2002 : 6/26-27)

อัลลอฮ์ ﷻ เสมอ หลังจากนั้นท่านจะกล่าวถึงความยิ่งใหญ่ของพระองค์และนำเสนอด้วยเสียงที่ตั้งกว่าการพูดในเวลาปกติ

การนำเสนอคุณบะฮะของท่านนบี ﷺ นั้นเต็มไปด้วยการตักเตือนที่มาจากอายะฮ์ อัลกุรอานและการให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์แก่บรรดาเศาะฮาบะฮ์ ﷺ เช่นเดียวกับในปัจจุบัน คุณบะฮะที่ถูกนำเสนอขึ้นเป็นการตักเตือน การชี้แนะ การให้ความรู้เรื่องการศรัทธา การประกอบคุณงามความดี การละเว้นความชั่ว พร้อมทั้งการตักเตือนให้ผู้ฟังยึดมั่นกับหลักคำสอนจากพระองค์ อัลลอฮ์ ﷻ ที่เป็นบทเรียนอันล้ำค่าสำหรับทุกคน ซึ่งเนื้อหาคุณบะฮะมีนัยของการตะอวะฮ์อยู่ในตัวเอง

อย่างไรก็ดี เนื่องจากคุณบะฮะเป็นการกล่าวชี้แนะและตักเตือนผู้ฟังให้ได้รับประโยชน์จากการฟังมากที่สุด ท่านนบี ﷺ จึงได้ย้ำเตือนบรรดาเศาะฮาบะฮ์ ﷺ ให้ตั้งใจฟัง ไม่อนุญาตกระทำการใดๆ หรือพูดคุยกับคนใดคนหนึ่งขณะฟังคุณบะฮะ ทั้งนี้เพื่อให้ทุกคนได้ฟังอย่างตั้งใจ เพื่อบรรลุผลประโยชน์สูงสุดจากการฟังมากที่สุด พร้อมทั้งได้รับการอภัยโทษจากอัลลอฮ์ ﷻ ดังอัลฮะดีษที่เล่าจาก อิบูฮุร็อยเราะฮ์ ﷺ ว่า ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ กล่าวว่า

((مَنْ تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ ثُمَّ أَتَى الْجُمُعَةَ فَاسْتَمَعَ وَأَنْصَتَ غُفِرَ لَهُ مَا بَيْنَ الْجُمُعَةِ إِلَى الْجُمُعَةِ وَزِيَادَةٌ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ وَمَنْ مَسَّ الْحَصَى فَقَدْ لَعَنَّا))

(أخرجه مسلم ، 2005 : 857)

ความว่า ใครก็ตามที่อาบน้ำละหมาดและเขาทำอย่างสมบูรณ์แบบจากนั้น เขาได้ไปมัสญิดเพื่อละหมาดวันศุกร์ และสดับฟังคุณบะฮ์ด้วยความตั้งใจและสงบ เขาจะได้รับการอภัยโทษระหว่างวันศุกร์นี้ถึงวันศุกร์หน้าและเพิ่มอีกสามวัน และผู้ที่สัมผัสเม็ดกรวด (แสดงถึงความไม่ตั้งใจฟังคุณบะฮ์) เขาจะไม่ได้ผลบุญใดๆ

(บันทึกโดย Muslim, 2005 : 857)

การคุณบะฮ์ของท่านนบี ﷺ เป็นคุณบะฮ์ที่เหมาะสมกับสถานการณ์ พอเหมาะกับความและเนื้อหา แสดงถึงความจริงใจและจริงจังเพื่อให้บรรดาเศาะฮาบะฮ์ ﷺ ได้รับประโยชน์สูงสุดจากการฟังคุณบะฮ์ เห็นได้จากอารมณ์ของท่านที่จริงจังและดุเดือดขณะนำเสนอคุณบะฮ์ ดังอัลฮะดีษที่เล่าจากญาบิร เป็น อับดุลลอฮ์ ﷺ ว่า

((... كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا خَطَبَ احْمَرَّتْ عَيْنَاهُ وَعَلَا صَوْتُهُ وَاشْتَدَّ غَضَبُهُ حَتَّى كَأَنَّهُ مُنْذِرٌ جَيْشٍ...))

(أخرجه مسلم ، 2005 : بعض من حديث 867)

ความว่า ...เมื่อท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ นำเสนอคุณบะฮ์ ตาของท่านกลายเป็นสีแดงกำ เสียงของท่านดังก้อง และท่าทางของ

ท่านจริงจังแถมที่กำลังปลุกฝังกำลังใจแก่บรรดาทหาร
ของนักรบ...

(บันทึกโดย Muslim,2005 : ส่วนหนึ่งของฮะดีษ 867)

จากอัลฮะดีษข้างต้น มุฮัมมัด อัลอะมีน ได้กล่าวเกี่ยวกับสาเหตุที่ท่านนบี ﷺ พุดัง
ขณะนำเสนอคุณบะฮุสูงกว่าเสียงปกติว่า

“สาเหตุที่ท่านนบี ﷺ พุดด้วยเสียงดังกว่าปกติขณะนำเสนอคุณบะฮุ นั้น เพื่อตักเตือน
บรรดาเศาะฮาบะฮฺ ﷺ ถึงข่าวดีและข่าวร้าย อีกทั้งเชิญชวนให้ปฏิบัติความดีและ
ละเว้นความชั่วทั้งปวง ดวงตาทั้งสองข้างจะกลายเป็นสีแดงกำเป็นการแสดงถึงความ
จริงใจในการพูดไม่ให้ผู้ฟังหลงลืมหลักคำสอนของพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ เสมือนการ
เตือนสติพวกเขาว่าบรรดาศัตรูที่จะโจมตีและทำร้ายพวกเขากำลังเคลื่อนใกล้เข้ามา
ทั้งเข้าและเย็น (ทุกเวลา)” (al-Shanqiti,1980 : 10/336)

นับเป็นโอกาสดีแก่บรรดาเศาะฮาบะฮฺที่จะได้นำเสนอแบบอย่างที่ดีจากท่านนบี ﷺ ใน
เวทีคุณบะฮุด้วยวาจาและท่าทางอย่างจริงจังเพื่อให้ผู้ฟังได้รับความรู้ ความเข้าใจ และการกลมเกลียว
ด้านคุณธรรมจริยธรรมที่สามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตจริงได้ หากวิเคราะห์การนำเสนอคุณบะฮุและ
การละหมาดวันศุกร์ของท่านนบี ﷺ ก็จะเห็นว่าทั้งสองคุณบะฮุใช้นั้นใช้เวลาและเนื้อหาสาระรวบรัดและ
เหมาะสม เต็มไปด้วยเนื้อหาที่ให้ความหมายลึกซึ้งและเป็นวิทยปัญญาที่สามารถนำไปขยายความเป็น
ความรู้ในแขนงต่างๆ ได้อย่างกว้างขวาง ดังอัลฮะดีษที่เล่าจาก ญาบิร เป็น เศาะฮาบะฮฺ ว่า

((كُنْتُ أَصَلِّي مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَكَانَتْ صَلَاتُهُ قَصْدًا وَخُطْبَتُهُ قَصْدًا))

(أخرجه مسلم ، 2005 : 866)

ความว่า ฉันได้ละหมาดกับท่านเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ ซึ่งการ
ละหมาดของท่านมีความรวบรัดพอเหมาะและคุณบะฮุของท่านก็มี
ความรวบรัดพอเหมาะ

(บันทึกโดย Muslim,2005 : 866)

หลังจากที่ท่านนบี ﷺ ได้เสียชีวิตไป บรรดาเศาะฮาบะฮฺผู้ทรงคุณธรรม ﷺ บรรดา
ผู้นำในทุกราชวงศ์ รวมทั้งบรรดาอุละมาอ์ทุกยุคสมัยจนถึงปัจจุบันได้สืบสานแบบฉบับของท่านใน
ฐานะภารกิจสำคัญ ฉะนั้น จึงถือเป็นหน้าที่ของบรรดาเศาะฮาบะฮฺหรือผู้นำเสนอคุณบะฮุทั้งหลายที่ควร
ศึกษาวิธีการนำเสนอคุณบะฮุอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้เกิดประสิทธิผลต่อผู้ฟังด้วยวิทยาการทั้งอดีต
และปัจจุบัน

1.2.3 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาวรรณกรรมเกี่ยวกับการตะอวะฮฺมวลชนผ่านคุณบะฮุวันศุกร์และ
เอกสารต่างๆ ทั้งภาษาไทย ภาษามลายู และภาษาอาหรับที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อวิจัยเบื้องต้น ผู้วิจัย

ได้พบว่ามีตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตะอวะฮฺและการนำเสนอคุฏบะฮฺวันศุกร์ที่สามารถเป็นแนวทางในการวิจัยครั้งนี้ได้ดังต่อไปนี้ คือ

1. 'Abd al-Ghaniyy Ahmad Jabr Muzhir ได้กล่าวในหนังสือ Khutbat al-Jumu'ah Wadawruhā Fi Tarbiyat al-Ummah (خطب الجمعة وادوارها في تربية الأمة) 2002 : 2-6 สรุปใจความได้ว่า คุฏบะฮฺวันศุกร์มีความสำคัญเนื่องจากการเชิญชวนให้ผู้ร่วมละหมาดเข้าใจศาสนา รับรู้เป้าหมายของการดำเนินชีวิต มีกำลังใจที่จะกระทำความดี ละเว้นความชั่ว เคารพภักดีต่อพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ยึดมั่นกับหลักการศรัทธาที่ถูกต้อง ห่างไกลจากสาเหตุการเกี้ยวโกรธของพระองค์ หลีกเลี่ยงการศรัทธาที่บิดเบือนและพฤติกรรมเบี่ยงเบนต่างๆ ภารกิจของเคาะฎิบไปได้แตกต่างจากภารกิจของศาสนทูตทั้งปวงก่อนหน้านี้

คุฏบะฮฺเป็นวิธีการหนึ่งที่บรรดานักสังคมสงเคราะห์ นักวิชาการ และดะอีย์สามารถใช้ในการเยี่ยวยาสังคมด้วยการเชิญชวน ให้ความรู้และความเข้าใจแนวทางการพัฒนาชีวิต และเสริมสร้างองค์ความรู้ สติปัญญาและคุณธรรมจริยธรรมเพื่อเป็นเกราะป้องกันชีวิตจากความเลวร้าย และยกระดับเกียรติของผู้ศรัทธาทั้งโลกนี้และอาคิเราะฮฺ

เมื่อพิจารณาแบบฉบับการนำเสนอคุฏบะฮฺของท่านบี ﷺ แล้ว พบว่าท่านได้ใช้เวลาสั้นๆ ในการนำเสนอและใช้เวลายาวพอสมควรในการละหมาดวันศุกร์ การนำเสนอคุฏบะฮฺสั้นและละหมาดยาวนั้นแสดงถึงความรู้ความเข้าใจของเคาะฎิบ ส่วนการละหมาดยาวนั้นเพื่อให้บรรดาเศาะฮาบะฮฺ ﷺ ตั้งใจฟังบทบัญญัติและเรื่องราวต่างๆ ที่พระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ตรัสไว้ในสองสุเราะฮฺคือสุเราะฮฺอัลอุมมะฮฺในร็อกอ์แรก และสุเราะฮฺอัลมุนาฟิกันนในร็อกอ์ที่สอง เพื่อเป็นการตักเตือนถึงความสำคัญของการละหมาดวันศุกร์และแจ้งเตือนคุณลักษณะของกลุ่มมุนาฟิกันหรือกลุ่มคนหน้าไหว้หลังหลอกที่ประชาชาติมุสลิมทุกคนควรระมัดระวังและหลีกเลี่ยงเป็นอย่างยิ่ง บางครั้งท่านอ่านสุเราะฮฺอัลอะอฺลาในร็อกอ์แรกและสุเราะฮฺอัลอะฮฺซิบะฮฺในร็อกอ์ที่สอง เพื่อให้ผู้ร่วมละหมาดรู้สึกถึงความยิ่งใหญ่ของพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ความปรีชาสามารถ การตอบแทนความดีสำหรับผู้ศรัทธาและประกอบความดี และการลงโทษสำหรับผู้ปฏิเสธศรัทธาและกระทำความชั่ว หรือสุเราะฮฺอื่นๆ ที่ท่านอ่านในละหมาดวันศุกร์ในบางครั้ง

พระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ได้บัญญัติให้การละหมาดวันศุกร์เป็นวาญิบบังคับสำหรับผู้ศรัทธาชายที่บรรลุนิติภาวะ และห้ามมิให้ทำการค้าขายหรือประกอบกิจการใดๆ ทุกครั้งเมื่อมีการอะซานเรียกร้องไปสู่การละหมาด อันเป็นการเตือนสติผู้ร่วมละหมาดให้รีบเร่งกระทำความดี อยู่ในกรอบของศาสนาและมีจิตสำนึกตลอดเวลา

คุฏบะฮฺสั้นหรือยาวนั้นขึ้นอยู่กับหัวข้อ เนื้อหา และความสำคัญของการนำเสนอเรื่องราวต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ฟัง หากคุฏบะฮฺสั้นผู้ฟังสามารถเข้าใจได้ดีและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ก็ถือว่าเป็นคุฏบะฮฺที่ดี แต่หากคุฏบะฮฺสั้นผู้ฟังไม่เข้าใจหรือไม่ได้ให้ประโยชน์ต่อผู้ฟังก็ถือว่าเป็นคุฏบะฮฺที่ไร้ความหมาย ถึงแม้ในเนื้อหาคุฏบะฮฺเต็มไปด้วยหลักฐานจากอายะฮฺอัลกุรอานและอัลฮะดีษก็ตาม การนำเสนอคุฏบะฮฺในลักษณะนั้นจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาในด้านทักษะและวิธีการ

คุฏบะฮฺที่ดีประกอบด้วยปัจจัยหลายประการ ได้แก่ ความรู้และทักษะการนำเสนอ การเลือกหัวข้อ การใช้ถ้อยคำ การใช้เสียงสูงและเสียงต่ำ การเริ่มต้นเกริ่นนำก่อนเข้าสู่เนื้อหา การเว้น

วรรคตอนระหว่างประโยค การสรุปผล การหยาบยักหลักฐานจากคัมภีร์อัลกุรอาน อัลฮะดีษ เรื่องราว เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา การเปรียบเทียบเหตุการณ์ที่เป็นผลดีต่อผู้ฟัง การหยาบยักกลอน และเสนอเรื่องราวที่น่าสนใจ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ฟังสามารถนำผลจากการฟังคุณบะฮฺ ไปใช้ให้เกิดประโยชน์อันนำไปสู่ความผาสุกทั้งโลกนี้และอาคิเราะฮฺ

เคาะฎิบไม่ใช่เพียงแค่ปรากฏตัวบนเวทีมีนบ์และกล่าวในสิ่งที่ตนปรารถนาเท่านั้น แต่ควรเตรียมหัวข้อและเนื้อหาที่มีประโยชน์ ใช้วิธีการนำเสนอที่ดี นำเสนอด้วยทักษะที่ถูกต้อง ลึกซึ้ง และเชี่ยวชาญจะทำให้คุณบะฮฺเป็นที่ยอมรับและเกิดผลดีต่อผู้ฟังเป็นอย่างยิ่ง ฉะนั้น เคาะฎิบจึงจำเป็นต้องเรียนรู้เงื่อนไขและกฎเกณฑ์ต่างๆ พร้อมทั้งเข้าใจระดับความรู้ของผู้ฟัง วิถีของพื้นที่ ปัญหา สภาพแวดล้อมของชุมชนเพื่อใช้เวทีมีนบ์เสนอแนวทางการแก้ปัญหาต่างๆ ได้อย่างเหมาะสมและถูกต้อง

คุณบะฮฺเป็นการสื่อสารระหว่างเคาะฎิบกับผู้ฟัง ถึงแม้ไม่ได้เป็นการสื่อสารด้วยการถามตอบหรือสนทนาระหว่างสองฝ่าย แต่เป็นการนำเสนอสิ่งที่เป็นประโยชน์และศรัทธา เพราะคุณบะฮฺเกิดขึ้นในมัสญิดที่เต็มไปด้วยความเมตตาจากอัลลอฮฺ ﷻ ภายใต้บรรยากาศการขอพรจากบรรดามลาอิกะฮฺ ในขณะที่ผู้ร่วมละหมาดก็ฟังด้วยความตั้งใจในบริบทที่ทุกคนต้องสงบ แตกต่างจากการฟังการบรรยาย เสนอ หรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอื่นที่อาจมีเสียงกระซิบ เสียงคุยระหว่างผู้เข้าร่วม ฉะนั้น คุณบะฮฺจึงเป็นส่วนหนึ่งของศาสนกิจที่ถวายต่อพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ และผู้เข้าร่วมทุกคนควรตั้งใจฟังอย่างสงบและใคร่ครวญ

ทุกครั้งที่มีการคุณบะฮฺ เคาะฎิบควรระวังการนำเสนอเรื่องราวที่ทำให้ผู้ฟังเข้าใจผิด ไม่สอดคล้องกับประเด็นที่นำไปสู่การแตกแยกในสังคมหรือก่อให้เกิดความวุ่นวาย สร้างความปั่นป่วน แบ่งพรรคแบ่งพวก หรือใช้ถ้อยคำที่ไม่เหมาะสมกับกาลเทศะ ไม่มีหลักฐานที่ยืนยันแน่ชัด โดยเฉพาะเรื่องการนำเสนอทัศนะของบรรดาอุละมาอ์ที่มีหลายทัศนะในเรื่องศาสนาแก่มวลชนจำนวนมาก

ผู้เขียนได้ปรารภในตอนท้ายเกี่ยวกับบทบาทคุณบะฮฺวันศุกร์ที่เป็นผลดีต่อสังคมว่า การรวมตัวของมวลมุสลิมในวันศุกร์เป็นการรวมตัวด้วยความสมัครใจที่หาได้ยาก การรวมตัวเช่นนี้จะเกิดขึ้นประมาณ 52 ครั้งในรอบปี ซึ่งเป็นโอกาสดีสำหรับเคาะฎิบที่จะได้นำเสนอสิ่งดีๆ ที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง เพราะช่วงดังกล่าวเป็นโอกาสทองสำหรับเคาะฎิบที่สามารถสื่อเรื่องราวที่เป็นประโยชน์แก่ชุมชนเป็นอย่างยิ่ง

2. ‘Abd al-Karīm Zaydān, ได้กล่าวเกี่ยวกับคุณบะฮฺวันศุกร์ในหนังสือ ‘Usūl al-Da‘awah (أسس الدعوة) 1993 : 474-476 เกี่ยวกับบทบาทของคุณบะฮฺวันศุกร์โดยสรุปว่า คุณบะฮฺเป็นวิธีการหนึ่งในการเผยแผ่หลักการอิสลาม ความรู้ ข้อมูลและข่าวสารแก่มวลชนจำนวนมาก เคาะฎิบเป็นคนที่ควรคำนึงถึงประสิทธิภาพในการนำเสนอคุณบะฮฺ เช่น เลือกหัวข้อที่เหมาะสมกับผู้ฟังในแต่ละชุมชน นำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องและใกล้ตัวผู้ฟังมากที่สุด นอกจากนี้เคาะฎิบควรคำนึงปัจจัยต่างๆ ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการนำเสนอคุณบะฮฺ อาทิ

1) การหยาบยักหลักฐานจากคัมภีร์อัลกุรอานและอัลฮะดีษที่ได้รับการปฏิบัติจากท่านนบี ﷺ และบรรดาเศาะฮาบะฮฺ ﷺ ที่สอดคล้องกับเนื้อหาคุณบะฮฺที่กำลังนำเสนอ

2) ทียบยกเรื่องราวและประวัติที่ปรากฏในคัมภีร์อัลกุรอานและอัลฮะดีษ พร้อมยกตัวอย่างเปรียบเทียบให้เห็นในสังคมปัจจุบันได้อย่างชัดเจน

3) ใช้ทักษะการนำเสนอด้วยการอธิบายด้วยคำพูดที่กะทัดรัดและสื่อความหมายที่ผู้ฟังทุกคนเข้าใจง่าย เนื่องจากผู้ฟังคุณุบะฮมีทุกวัย ทุกระดับการศึกษาและสติปัญญา

4) ควรนำเสนอคุณุบะฮในรูปแบบการอธิบายพอสังเขปแก่ผู้ฟังโดยตรง ถึงแม้ว่าการนำเสนอจะอยู่ในรูปแบบการอ่านจากเอกสารก็ตาม

5) ควรหลีกเลี่ยงการนำเสนอที่ยาวเกินไปจนผู้ฟังรู้สึกเบื่อหน่ายและเกิดอคติในลักษณะความไม่พอใจต่อเคาะฎิบ

6) ควรหลีกเลี่ยงการทียบยกหลักฐานจากคัมภีร์อัลกุรอานและอัลฮะดีษที่มีความหมายคลุมเครือหรือทำให้ผู้ฟังเข้าใจผิดหรืออธิบายไม่ตรงกับความจริง

7) ควรหลีกเลี่ยงการนำเสนอแบบรวดเร็วเกินไป การใช้เสียงดังที่ไม่เหมาะสม การนำเสนอข้อความที่อาจทำให้เกิดความสับสนและขัดแย้งในสังคม

ผู้เขียนได้ปรารถนาต่อไปว่า การตะอวะฮฺผ่านคุณุบะฮฺวันศุกรฺจะมีประสิทธิผลต่อผู้ฟังมากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับทักษะการนำเสนอของเคาะฎิบ การปฏิบัติตามบทบัญญัติที่ว่าด้วยการนำเสนอคุณุบะฮฺ การคำนึงถึงเงื่อนไขและกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ทำให้การคุณุบะฮฺมีพลังโน้มน้าว น่าเชื่อถือ ทำให้ผู้ฟังตื่นตัว และได้รับคุณประโยชน์จากการฟัง แต่ที่สำคัญไม่น้อยกว่าประการที่ได้กล่าวมาข้างต้นคือการเตรียมตัวของเคาะฎิบก่อนการนำเสนอคุณุบะฮฺ ทั้งในลักษณะความเรียงหรือเอกสารที่ได้เตรียมล่วงหน้าไว้ ทั้งนี้เพื่อป้องกันความผิดพลาดในการนำเสนอต่อผู้ฟัง

3. Tawfiq Yūsuf al-Wā'ir ได้กล่าวในหนังสือ al-Khiṭābah Wa'i 'idād al-khatib (خطبة وإعداد الخطيب) 1420 : 29-32 ถึงความสำคัญของคุณุบะฮฺวันศุกรฺในการตะอวะฮฺมวลชนโดยสรุปว่า การญิฮาดในหนทางของพระองค์อัลลอฮฺ ﷺ นั้นมีหลายรูปแบบ หนึ่งในนั้นคือการเผยแผ่ด้วยวาทกรรมแก่คนทั่วไปด้วยถ้อยคำที่ชัดเจนและเข้าใจได้ง่ายที่ชื่อว่าคุณุบะฮฺ ซึ่งเป็นหน้าที่ของมุสลิมทุกคนที่จะต้องสืบสานภารกิจสำคัญของท่านนบี ﷺ ในการเชิญชวนและชี้นำมนุษย์ทุกคนสู่หนทางที่เที่ยงตรง ในฐานะประชาชาติที่ต๊ะลิต ทั้งนี้เพราะด้วยวาทกรรมที่ดีและนุ่มนวลผู้ปฏิบัติหน้าที่นี้ก็สามารถโน้มน้าวหัวใจและความรู้สึกของผู้ฟังจนได้รับฮิदाเยฮฺจากพระองค์อัลลอฮฺ ﷺ เข้าใจเป้าหมายของชีวิตในโลกนี้ เพราะคำพูดที่ดีนั้นเปรียบเสมือนอาวุธของดาอีย์ในการต่อสู้กับความอธรรมทั้งปวง

4. Muḥammad Yūsuf ได้กล่าวในหนังสือ Maālim fi Usūl al-Da'wah (أعلام في أساليب الدعوة) 2003 : 5-8 เกี่ยวกับการตะอวะฮฺโดยสรุปว่า ตะอวะฮฺเป็นหน้าที่หลักของบรรดาเราะฮูลและผู้ที่เจริญรอยตามจนถึงวันสิ้นโลกอวสาน ตะอวะฮฺคือวาทกรรมและพฤติกรรม เพื่อเผยแผ่ความดีงามและแจ้งข่าวดีเกี่ยวกับพลาณิสงค์และสวนสวรรค์ที่ผู้ประกอบกิจการงานที่ดีจะได้รับจากพระองค์อัลลอฮฺ ﷺ ตะอวะฮฺยังเป็นการเตือนสติให้หลีกเลี่ยงห่างจากความชั่วร้ายด้วยการสะท้อนให้เห็นถึงบาปและไฟนรกที่จะประสบแก่ผู้ละเมิดหลักคำสอนศาสนาทั้งหลาย อนึ่ง แม้บรรดาเราะฮูลมีจำนวนจำกัด

ในแต่ละยุค แต่ทุกท่านได้รับความโปรดปรานจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ด้วยผลตอบแทนอันยิ่งใหญ่ เพราะเป็นผู้บุกเบิกสติปัญญาและแย้มหัวใจมนุษย์ เปิดรับแสงประทีบแห่งทางนำด้วยองค์ความรู้ และปฏิบัติสิ่งที่ตั้งงามด้วยการยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ด้วยวิธีการที่หลากหลาย

หลังจากบรรดาเราะสูลได้จากโลกนี้ไป การตะอวะฮ์ก็ตกเป็นหน้าที่ของบรรดาผู้รู้ของประชาชาติมุสลิมที่ต้องเผยแผ่ความรู้ หลักศรัทธาและหลักปฏิบัติเพื่อให้ทุกคนยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และดำรงชีวิตด้วยความผาสุกทั้งโลกดุนยาและอาคิเราะฮ์ ดังนั้น ดาอีย์ทุกคนจำเป็นต้องมีความรู้และทักษะในการตะอวะฮ์ มีประสบการณ์จากการฝึกฝน และสามารถลงมือปฏิบัติการเผยแผ่ศาสนาธรรมแห่งอิสลามแก่สาธารณชนกลุ่มทั่วไปและกลุ่มเฉพาะเพื่อให้เกิดการปฏิรูปคุณภาพชีวิต

จากการศึกษาเอกสารข้างต้น ผู้วิจัยอาจกล่าวพอสังเขปได้ว่า การคุฏบะฮ์คือเครื่องมือในการนำเสนอด้วยวาจา วาจาสะท้อนถึงเจตคติ ทศนคติและสามารถชี้แจงความผิดถูก ข้อดีของผู้คนพร้อมแสดงจุดยืนของผู้กล่าววาจาได้ในขณะเดียวกัน ซึ่งในอดีตท่านนบี ﷺ ได้ใช้วาจาในการเผยแผ่สัจธรรมต่างๆ กับการปฏิบัติเป็นแบบอย่างเชิงประจักษ์แก่บรรดาเศาะฮาบะฮ์ ﷺ ซึ่งนักเผยแผ่ในยุคปัจจุบันนี้ควรศึกษาและฝึกฝนทักษะการนำเสนอคุฏบะฮ์จนเชี่ยวชาญ สามารถโน้มน้าวจิตใจผู้ฟังได้ตามคาคาหมาย ในอีกความหมายหนึ่ง คุฏบะฮ์เปรียบเสมือนป้ายบอกทางแก่คนสัญจร ทางนำสำหรับผู้หลงผิดและอาวุธที่ใช้พิทักษ์ตนเองจากผู้ไม่หวังดีในรูปแบบต่างๆ ขณะเดียวกันสามารถใช้คลี่คลายความเข้าใจผิดระหว่างบุคคลในชุมชน และยังเป็นอาวุธแห่งวิทยปัญญาที่ใช้ปราบอธรรม ดังที่บรรดาเราะสูลในยุคต่างๆ ได้เคยปฏิบัติเป็นแบบอย่างมาแล้ว เป็นเหตุให้ประชาชาติแต่ละยุคสมัยได้รับความโปรดปรานจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ คุฏบะฮ์เป็นส่วนหนึ่งของการเชิญชวนตะอวะฮ์ที่เปรียบเสมือนเครื่องมือเปลี่ยนความคิดและพฤติกรรมของมนุษย์ให้ดียิ่งขึ้นและขัดเกลาจิตวิญญาณของพวกเขาให้ปลอดมลทินด้วยสัจจะวาจา

1.2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.2.4.1. โชรยา จามจรี ได้กล่าวในงานวิจัย "การศึกษาเนื้อหาและบทบาทของคุฏบะฮ์วันศุกร์ที่มีในชุมชน" 2543 :139-145 วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยสรุปดังนี้ "1) เพื่อศึกษาคุณลักษณะทั่วไปของคุฏบะฮ์วันศุกร์(การอบรมสั่งสอนการแนะนำตักเตือนของผู้นำศาสนาอิสลามเพื่อให้ประชาชนที่มาฟังได้ปฏิบัติตนตามบทบัญญัติในศาสนาอิสลาม) 2) เพื่อศึกษาประเภทของเนื้อหาที่ถูกกล่าวถึงในคุฏบะฮ์วันศุกร์ 3) เพื่อศึกษาบทบาทของคุฏบะฮ์วันศุกร์ในชุมชน โดยผู้วิจัยได้สรุปเนื้อหาเกี่ยวกับบทบาทของคุฏบะฮ์ว่า เป็นศาสนกิจทางศาสนาอิสลามที่กำหนดให้ชายมุสลิมที่บรรลุลศาสนภาวะต้องประกอบพิธีทุกคน เพื่อรับฟังข้อตักเตือนการอบรมสั่งสอนจากผู้นำศาสนา โดยผู้พูดหวังผลให้ผู้ฟังเกิดการเปลี่ยนแปลงในความคิด ความรู้สึก และการประพฤติปฏิบัติให้เป็นไปตามหลักการศาสนา เช่น หลักการศรัทธา การปฏิบัติศาสนกิจ พิธีกรรมทางศาสนา หลักคุณธรรม จริยธรรม รักใคร่สามัคคี เป็นพี่น้องกัน และอื่นๆ"

ผู้วิจัยได้เลือกทำการศึกษา ณ มัสญิดอันวาริสซุนนะห์ แขวงหนองบอน เขตประเวศ กรุงเทพมหานคร โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลภาคสนามและใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบกัน โดย

การวิเคราะห์เนื้อหา ศึกษาจากเนื้อหาทุกประเภท ทุกลักษณะที่ปรากฏในเทปบันทึกเสียงคุฏบะฮ์วันศุกร์ ซึ่งมีสถิติอันวาริสซุนนะห์ ได้เคยทำการบันทึกเสียงไว้จำนวน 54 ครั้งหรือ 54 ศักร์ ตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2541 ถึง เดือนธันวาคม พ.ศ. 2542 ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ว่าคุฏบะฮ์เป็นการกล่าวอบรมสั่งสอนของผู้นำในศาสนาอิสลามแก่ชายมุสลิมที่บรรลุดศาสนภาวะ ซึ่งศาสนากำหนดให้ประกอบพิธีกรรมนี้ร่วมกันในวันศุกร์ที่มีสถิติก่อนประกอบพิธีละหมาดวันศุกร์ ดังนั้นคุฏบะฮ์ต้องเป็นไปตามบัญญัติทางศาสนาอิสลามอย่างเคร่งครัด อาทิ ต้องมีเนื้อหาภาคบังคับ ส่วนหนึ่งกล่าวเป็นภาษาอาหรับ การแต่งกายของผู้เข้าร่วมพิธีต้องสะอาดและปกปิดตามหลักการ ผู้ฟังต้องนั่งรับฟังอย่างสงบและตั้งใจ ลำดับขั้นตอนการแสดงต้องเป็นไปตามศาสนบัญญัติ เป็นต้น

เป้าหมายหลักของการรับฟังคุฏบะฮ์วันศุกร์จะเป็นไปเพื่อให้เกิดการยำเกรง (ตักวา) ต่ออัลลอฮ์ โดยผู้ฟังจะได้นำบทบัญญัติที่ได้รับฟังไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน แต่ในเป้าหมายแฝงของการชุมนุมของบรรดามุสลิมในวันศุกร์อาจกล่าวได้คือ การพบปะ ไต่ถามทุกข์สุข และแลกเปลี่ยนความคิดเห็น อันจะช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์และความรักใคร่สามัคคีกันในกลุ่มชน และส่งเสริมบรรยากาศของการพบปะใกล้ชิดกันในระหว่างพี่น้องมุสลิม ส่วนการเปลี่ยนแปลงในชีวิตของมุสลิมประเภทหน้ามือเป็นหลังมือมาจากการฟังคุฏบะฮ์เป็นหลักนั้นอาจเป็นไปได้ แต่น่าจะมาจากปัจจัยแวดล้อมอื่นมาเป็นตัวประกอบร่วมด้วย เช่น บุคคลแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อความคิดและการกระทำ การเรียนรู้หลักธรรมทางศาสนาทางช่องทางต่างๆ มาอย่างต่อเนื่อง นอกจากช่องทางคุฏบะฮ์ การเห็นแบบอย่างที่ดีจากผู้อื่นหรือมีอายุมาก รู้สึกตัวเองใกล้ตายจึงต้องปรับเปลี่ยนตนเองเป็นคนดี เพราะไม่อยากเสียดกนรก เป็นต้น

อย่างไรก็ดี กรณีการเปลี่ยนแปลงชีวิตที่มาจากฟังคุฏบะฮ์เป็นหลักนั้นก็อาจเป็นไปได้ คือมาจากการรับฟังคุฏบะฮ์ที่ทรงพลัง มีประสิทธิภาพของผู้พูดที่เขาศรัทธาและเป็นแบบอย่างที่ดีเหมาะสมยาวนานต่อเนื่อง จนสามารถบ่มเพาะหรือกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชีวิตได้ในที่สุดเช่นกัน เพราะหากคุฏบะฮ์มีประสิทธิภาพทั้งเนื้อหา ตัวผู้พูด บรรยากาศแวดล้อมในมัสยิดขณะรับฟัง ตลอดจนกฎเกณฑ์ทางศาสนาที่ได้รับฟังอย่างมีสมาธิ สงบ ตั้งใจฟังคุฏบะฮ์อันเป็นโองการจากพระผู้เป็นเจ้า ย่อมจะเป็นปัจจัยสำคัญให้คุฏบะฮ์มีประสิทธิภาพ โนม่น้าวให้เกิดการเปลี่ยนแปลงชีวิตของผู้ฟังได้

ผู้วิจัยได้สรุปโดยย่อว่า เนื้อหาคุฏบะฮ์มีหลากหลายถึง 13 ประเภท เนื้อหาที่ถูกกล่าวถึงมากที่สุดเป็นอันดับ 1 คือ หลักศรัทธาทางศาสนา (ร้อยละ 17.86) รองลงมาคือ หลักคุณธรรมจริยธรรม (ร้อยละ 14.29) และศาสนกิจ พิธีกรรมทางศาสนา (ร้อยละ 11.11) ในส่วนของบทบาทของคุฏบะฮ์วันศุกร์ในกลุ่มชนที่ค้นพบประกอบด้วย บทบาทในการตักเตือน อบรมสั่งสอน บทบาทในการทบทวนใคร่ครวญชีวิต บทบาทในการเผยแพร่ศาสนาและให้การศึกษา บทบาทในการสร้างเอกภาพในกลุ่มชน บทบาทในการปลอบประโลม จรรโลงใจ บทบาทในการสะท้อนปัญหาชุมชน และบทบาทในการให้ข้อมูลข่าวสาร

ผู้วิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะในเรื่องดังกล่าวว่า 1) ผู้แสดงคุฏบะฮ์วันศุกร์ควรกระจายการนำเสนอเนื้อหาให้ครอบคลุมประเภทต่างๆ ให้มากขึ้น เพื่อให้คุฏบะฮ์วันศุกร์เกิดประโยชน์ครอบคลุมในทุกมิติของการดำเนินชีวิตตามหลักการอิสลามอย่างแท้จริง 2) ผู้แสดงคุฏบะฮ์วันศุกร์ควรจัดทำแบบสอบถาม ความต้องการ ความคาดหวัง และข้อเสนอแนะจากผู้ที่มีร่วมละหมาดวันศุกร์

เพื่อนำข้อมูลมาพัฒนากระบวนการนำเสนอคุณบะฮ์วันศุกร์ให้ทันสถานการณ์ และเกิดประโยชน์แก่ชุมชนให้มากที่สุด

จากข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ผู้วิจัยได้เสนอพอสั่งเขปดังนี้

1) ผู้วิจัยคิดที่จะทำวิจัยทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพพร้อมๆ กันไป จะต้องมีเวลามากเพียงพอ โดยเฉพาะในช่วงของการวิจัยเชิงเอกสาร การวิเคราะห์เนื้อหา การเก็บข้อมูลในพื้นที่ การสอบถาม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

2) ยังมีมัสญิดอื่นๆ ที่น่าสนใจสามารถทำวิจัยในลักษณะเดียวกันนี้ได้อีกหลายแห่ง เช่น มัสญิดฮารุณ เขตบางรัก มัสญิดกมลาลูอิสลาม เขตคลองสามวา มัสญิดศูนย์กลางอิสลามแห่งประเทศไทย เขตคลองตัน และมัสญิดท่าอิฐ ในจังหวัดนนทบุรี

3) มัสญิดในจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็น่าจะได้รับเลือกเป็นพื้นที่เป้าหมายในการศึกษาวิจัย แต่ผู้วิจัยต้องเข้าใจภาษามลายูซึ่งเป็นภาษาท้องถิ่นที่ใช้แสดงคุณบะฮ์วันศุกร์ที่นั่น

4) ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทคุณบะฮ์วันศุกร์ต่อสตรีและเยาวชน ในกรณีที่สตรีนั้นแม้ศาสนาได้กำหนดให้ประกอบพิธีเช่นผู้ชาย แต่ก็เป็นกลุ่มที่มีบทบาทต่อครอบครัวและชุมชน ส่วนเยาวชนเป็นกลุ่มที่ต้องเข้ามารับผิดชอบดูแลชุมชนในอนาคต อีกทั้งยังเป็นที่น่าสนใจว่าพิธีคุณบะฮ์ที่ศาสนากำหนดให้ผู้ชายต้องรับฟัง มีการกล่าวถึงสตรีหรือไม่ อย่างไร

5) ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประสิทธิภาพและประสิทธิผล หรือความคาดหวัง ความพึงพอใจของผู้ฟังต่อคุณบะฮ์วันศุกร์ เพื่อประโยชน์ต่อการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการนำเสนอคุณบะฮ์วันศุกร์ให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ฟังอย่างแท้จริงของมัสญิดที่ศึกษา

6) ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับศักยภาพและข้อจำกัดในการนำสื่อประเภทคุณบะฮ์มาใช้ในการพัฒนาและป้องกันแก้ไขปัญหาของชุมชน ด้วยการศึกษาเนื้อหาคุณบะฮ์และสัมภาษณ์ผู้แสดงถึงที่มาของการนำเสนอเนื้อหาดังกล่าว

7) ควรศึกษาเกี่ยวกับช่องทางต่างๆ ในการเผยแพร่คุณบะฮ์วันศุกร์ เช่น การตีพิมพ์ การออกอากาศทางวิทยุ โทรทัศน์ และวิธีอื่นๆ เป็นต้น

2. สະສິອຣີ ວາລີ ໄດ້ກ່າວໃນງານວິຊາ ການຕະວະຊຸຂອງຄະນະກຳມະການປະຈຳມັສຊິດ ໃນການສ່ຽງເສຣີມາອະຊຸ ກຳມະການປະຈຳມັສຊິດໃນອຳເກອຢື່ອ ຈັງຫວັດ ນຣາວິວາສ 2550 : (3) ວິທຍານິພົນໜ້າສູດຣປຣິຣຸຣາສາສຕຣມຫາບັນຈິຕ ສາຂາວິທຍາອິສລາມສຶກສາ ມຫາວິທຍາລັຍສງຂລານຄຣິນທຣ ໂດຍສຽບູດັ່ງນີ້ "ຜລກຳສຶກສາ ພວກວ່າຄະນະກຳມະການອິສລາມປະຈຳມັສຊິດມີ ການເຂົ້າໃຈເຖິງຄວາມຫມາຍແລະຄວາມສຳຄັຍຂອງການຕະວະຊຸອິສລາມຣະດັບສູງມາ ແຕ່ສັບບູຣຸຊ ມັສຊິດມີການເຂົ້າໃຈເຖິງຄວາມຫມາຍແລະຄວາມສຳຄັຍຂອງການຕະວະຊຸອິສລາມໃນຣະດັບສູງ ຄະນະກຳມະການອິສລາມປະຈຳມັສຊິດແລະສັບບູຣຸຊມັສຊິດມີການເຂົ້າໃຈເຖິງຄວາມຫມາຍແລະ ຄວາມສຳຄັຍຂອງການເສາະລາຊູມາອະຊຸຣະດັບສູງມາ ຄະນະກຳມະການອິສລາມປະຈຳມັສຊິດແລະສັບບູຣຸຊ ມັສຊິດມີການເຫັນວ່າການຕະວະຊຸຂອງຄະນະກຳມະການອິສລາມປະຈຳມັສຊິດໃນອຳເກອຢື່ອໃນການສ່ຽງເສຣີມາ ອະຊຸຂອງຄະນະກຳມະການອິສລາມປະຈຳມັສຊິດຢູ່ໃນຣະດັບສູງແລ້ວ ຍົກວັນບາງປະເດັນທີ່ຄວຣກຳ ການເຂົ້າໃຈເຖິງຄວາມຫມາຍແລະຄວາມສຳຄັຍຂອງທ່ານນີ້ ທຸກຸ່ມ ແລະແບບອາຍຸຂອງທ່ານນີ້ ຄະນະກຳມະການອິສລາມປະຈຳ

มัสญิดและผู้นำทุกระดับควรเป็นแบบอย่างที่ดี มีการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับเศาะลาฮฺมาอะฮฺที่หลากหลายและต่อเนื่อง โดยการจัดพิมพ์วารสารและจัดโครงการเพื่อส่งเสริมเศาะลาฮฺมาอะฮฺ"

3. เสาวนีย์ จิตต์หมวด ได้กล่าวในงานวิจัยเรื่อง หน้าที่ของมัสญิดต่อสังคมในภาคกลาง 2527 : (จ)-(ฉ) "วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาสังคมวิทยาภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พอสรุปดังนี้ การศึกษาวิจัยเรื่อง หน้าที่ของมัสญิดต่อสังคมในภาคกลาง เป็นการศึกษาเพื่อหาคำตอบว่า ในปัจจุบันมัสญิดยังคงทำหน้าที่ด้านศาสนา การศึกษา สังคม เศรษฐกิจและการเมืองเหมือนรูปแบบในสมัยของท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ หรือไม่ และชาวไทยมุสลิมมีความคาดหวังต้องการให้มัสญิดทำหน้าที่ในด้านใดในอนาคต"

การวิจัยนี้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสอบถาม การสังเกต และการเข้าไปมีส่วนร่วมโดยใช้มัสญิดในภาคกลางทั้งในเมืองและชนบทจำนวน 10 แห่ง เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวนประชากร 320 คน ในการนี้ผู้ศึกษาได้ออกแบบสอบถาม 2 ชุด คือ สำหรับอิหม่ามและสัปบุรุษ ทั้งนี้ได้ใช้รูปแบบและเนื้อหาสาระหน้าที่ของมัสญิดในด้านต่างๆ จากสมัยของท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ เป็นหลักใหญ่ประกอบกับหน้าที่ที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทยมุสลิม

ผลการศึกษาสรุปได้ว่า

ประการที่ 1 มัสญิดในเมืองกับชนบททำหน้าที่ด้านศาสนา การศึกษา สังคม เศรษฐกิจและการเมือง ไม่แตกต่างกันในด้านเนื้อหา ส่วนในด้านปริมาณมีความแตกต่างกันเพียงด้านเศรษฐกิจด้านเดียวเท่านั้น กล่าวคือ มัสญิดในชนบททำหน้าที่มากกว่ามัสญิดในเมือง ทั้งนี้เพราะจากกลุ่มตัวอย่าง มัสญิดในชนบทส่วนใหญ่คงดำเนินงานเรื่องบัยตุลมาล คือการเก็บรวบรวมและแจกจ่ายชะกาตประจำปี รวมทั้งชะกาตฟิตเราะห์ ตลอดจนใช้เป็นที่พักพิงหรือในเรื่องการประกอบอาชีพ

ประการที่ 2 เมื่อหน้าที่ของมัสญิดด้านต่างๆ ทั้งทางเนื้อหาและปริมาณ ไม่มีความแตกต่างกัน ฉะนั้น ระดับความรู้ทางศาสนา ทางสามัญ ฐานะทางเศรษฐกิจ และวัยของอิหม่ามจึงไม่มีความสัมพันธ์กับหน้าที่ด้านต่างๆ ดังกล่าว

และประการที่ 3 ความคาดหวังให้มัสญิดทำหน้าที่ด้านต่างๆ ในอนาคตมีความสัมพันธ์กับเขตเมืองและชนบท ระดับการศึกษาทางสามัญ ความเคร่งครัด ศาสนา วัย และอาชีพ แต่ไม่มีความสัมพันธ์กับเพศ ระดับความรู้ทางศาสนาและฐานะทางเศรษฐกิจ ส่วนสาระที่ชาวไทยมุสลิมทั้งในเมืองและชนบทคาดหวังต้องการให้มัสญิดทำมากที่สุด 2 ประการแรกเรียงตามลำดับคือ 1. ให้มีการสอนกุรอานและศาสนาแก่เยาวชนเป็นประจำ 2. ให้มีการละหมาด 5 เวลาด้วยกันที่มัสญิด

ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า หน้าที่ที่สำคัญของมัสญิดส่วนใหญ่ยังคงรูปแบบมัสญิดในสมัยท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ ยกเว้นด้านเศรษฐกิจ ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงขอเสนอแนะให้มัสญิดในเมืองทำหน้าที่ด้านเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดตั้งบัยตุลมาลมาพิจารณาปฏิบัติอย่างจริงจัง เพราะแท้จริงทั้งระบอบเศรษฐกิจที่มีการกระจายตัวอย่างทั่วถึง และการให้การศึกษาคที่ดีและถูกต้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเยาวชน ต่างก็เป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ และท้ายสุดการไปร่วมละหมาดพร้อมกันที่มัสญิดย่อมก่อให้เกิดผลดีติดตามมานับประการ

4. แวอุเซ็ง มะแดเฮาะ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดลมนรรัตน์ บากา และสุริษา ยี่สุนทรง, ได้กล่าวในงานวิจัยเรื่อง : บทบาทมัสญิดในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ก-ข) . 2539 รายงานการวิจัย วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ผลการวิจัยพบว่า

1) ทั้งมัสญิดในเมืองและในชนบทต่างก็มีบทบาททางศาสนาที่เหมือนกันอยู่ในระดับปานกลางมากที่สุด

2) มัสญิดในเมืองมีบทบาททางการศึกษาในระดับน้อย (ต่ำ) มากที่สุด แต่มัสญิดในชนบทมีบทบาทในระดับมาก (สูง) มากที่สุด

3) มัสญิดในเมืองมีบทบาททางด้านสังคมในระดับปานกลางมากที่สุด ขณะที่มัสญิดในชนบทมีบทบาทในระดับมาก (สูง) มากที่สุด

4) ทั้งมัสญิดในเมืองและในชนบทมีบทบาททางด้านเศรษฐกิจและการเมืองที่เหมือนกันต่างก็มีบทบาทในระดับน้อย (ต่ำ) มากที่สุด

5) ระดับความรู้ทางศาสนาของอิหม่ามในชนบทและในเมืองมีความสัมพันธ์กับบทบาททางด้านศาสนาที่แตกต่างกัน อิหม่ามของมัสญิดในเมืองที่มีความรู้ปานกลางมีบทบาททางด้านศาสนาในระดับสูงมากที่สุด ในขณะที่อิหม่ามของมัสญิดในชนบทที่มีความรู้สูงมีบทบาททางด้านศาสนาในระดับสูงมากที่สุด

6) ระดับความรู้ทางศาสนาของอิหม่ามในชนบทและในเมืองมีความสัมพันธ์กับบทบาททางด้านการศึกษาที่แตกต่างกัน อิหม่ามของมัสญิดในเมืองที่มีความรู้ปานกลางมีบทบาททางด้านการศึกษาในระดับสูงมากที่สุด ในขณะที่อิหม่ามในของมัสญิดในชนบทที่มีความรู้สูงมีบทบาททางด้านการศึกษาในระดับสูงมากที่สุด

7) ระดับความรู้ทางศาสนาของอิหม่ามในชนบทและในเมืองมีความสัมพันธ์กับบทบาททางด้านสังคมที่เหมือนกัน กล่าวคือ อิหม่ามที่มีความรู้ปานกลางจะมีบทบาททางด้านสังคมในระดับสูงมากที่สุด

8) ระดับความรู้ทางศาสนาของอิหม่ามในชนบทและในเมืองมีความสัมพันธ์กับบทบาททางด้านเศรษฐกิจที่เหมือนกัน กล่าวคือ อิหม่ามที่มีความรู้ต่ำจะมีบทบาททางด้านเศรษฐกิจในระดับสูงมากที่สุด

9) ระดับความรู้ทางศาสนาของอิหม่ามในชนบทและในเมืองมีความสัมพันธ์กับบทบาททางด้านการเมืองที่แตกต่างกัน อิหม่ามของมัสญิดในเมืองที่มีความรู้ปานกลางมีบทบาททางด้านการเมืองในระดับสูงมากที่สุด ในขณะที่อิหม่ามของมัสญิดในชนบทที่มีความรู้ต่ำมีบทบาททางด้านการเมืองในระดับสูงมากที่สุด

10) ฐานะทางเศรษฐกิจของอิหม่ามในชนบทและในเมืองมีความสัมพันธ์กับบทบาททางด้านศาสนาที่เหมือนกัน กล่าวคือ อิหม่ามที่มีฐานะปานกลางจะมีบทบาททางด้านศาสนาในระดับสูงมากที่สุด

11) ฐานะทางเศรษฐกิจของอิหม่ามในชนบทและในเมืองมีความสัมพันธ์กับบทบาททางด้านการศึกษาที่แตกต่างกัน อิหม่ามในเมืองที่มีฐานะร่ำรวยจะมีบทบาททางด้านการศึกษาในระดับสูงมากที่สุด ส่วนอิหม่ามในชนบทที่มีฐานะปานกลางจะมีบทบาททางด้านการศึกษาในระดับสูงมากที่สุด

5. Noordin Bin Abdullah Dagorha ได้กล่าวในงานวิจัยเรื่อง Dakwah Islamiah di Selatan Thailand : Suatu Kajian Tentang Perkembangannya antara Tahun 1960-1991 M วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต Bahagian Pengajian Usuluddin, Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya, Kuala Lumpur. (1997 : 3-6) กล่าวโดยสรุปดังนี้ ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1960 เป็นต้นมา การตะวะฮ์อิสลามเริ่มมีการฟื้นฟูมากขึ้น ด้วยสาเหตุหลายประการพอสังเขปดังต่อไปนี้

1) สังคมมุสลิมภาคใต้ของประเทศไทยให้ความสนใจเรื่องการศึกษาด้านศาสนา มากกว่าการศึกษาด้านการบริหาร การจัดการและการศึกษาสาขาอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนา แต่เกิดการเปลี่ยนแปลงมากขึ้นตั้งแต่ปี ค.ศ. 1980 เป็นต้นมา สังคมมุสลิมภาคใต้เริ่มสนใจความรู้แขนงต่างๆ โดยมีการบูรณาการวิชาศาสนาและสามัญในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนา

2) ผู้บริหารองค์กรอิสลามส่วนใหญ่ขาดความรู้และประสบการณ์ด้านการบริหาร เป็นเหตุให้การบริหารไม่เป็นไปตามนโยบายที่ได้วางไว้ โดยเฉพาะการบริหารโรงเรียนศาสนา ไม่ได้เป็นสถานที่อบรมที่ทันสมัยด้วยความรู้ที่หลากหลาย

3) ปี ค.ศ. 1960 เป็นช่วงเวลาการฟื้นฟูพัฒนาและเติบโตของโรงเรียนเอกชนศาสนาอิสลามเป็นจุดเริ่มต้นของการฟื้นฟูของการตะวะฮ์อิสลามในพื้นที่

4) ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1970 เป็นต้นมา นักเรียนที่จบการศึกษาจากโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเริ่มศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาทั้งในและต่างประเทศ เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว บัณฑิตส่วนใหญ่ได้เป็นผู้สืบสานงานตะวะฮ์จนถึงทุกวันนี้

5) ปี ค.ศ. 1980 เป็นต้นมา การตะวะฮ์ได้รับการพัฒนาและฟื้นฟูอย่างต่อเนื่องโดยมีองค์กรตะวะฮ์เกิดขึ้นมากมาย

6) ปี ค.ศ. 1980 เป็นต้นมา ถึงแม้องค์กรตะวะฮ์เกิดขึ้นมากมาย แต่องค์กรที่โดดเด่นและสามารถดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องจนถึงทุกวันนี้ คือองค์กรนักศึกษามุสลิมที่นำโดย ดร.อิสมาอีลลุตฟี จะปะกียา และสหาย

7) ในประเทศไทย มุสลิมเป็นชนกลุ่มน้อย แต่มีบทบาทในการฟื้นฟู ตะวะฮ์เป็นที่น่าชื่นชม ซึ่งความหวังของการตะวะฮ์คือพัฒนาชีวิตให้มีคุณภาพมากขึ้น

6. รองศาสตราจารย์มานี ชูไทย อาจารย์พิเศษ ฮาซาไนน์ และอาจารย์สิริยา ยูซูฟี ได้กล่าวในงานวิจัยเรื่อง การรับรู้บทบาทตนเองของอิมามต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมุสลิมในประเทศไทย 2541 : หน้า (ง). งานวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนจากงบประมาณเงินรายได้ประจำปี 2541 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โดยสรุปดังนี้ "อิมาม (ผู้นำชุมชนมุสลิมหรือประธานกรรมการอิสลามประจำมัสญิด) เป็นผู้มีความรู้ทางด้านศาสนาและจริยธรรม ด้านการศึกษาและวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการเมืองและการปกครองตามหลักการอิสลาม จึงเหมาะที่สุดที่จะเป็นแกนนำในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมุสลิมในชุมชน

ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยเชิงสำรวจ อิมาม (จากมัสญิดจดทะเบียน) ทั่วประเทศ จำนวน 3,145 คน และคำนวณกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีของยามานะ (Yamane') แล้วจึงสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) ได้กลุ่มตัวอย่างเป็นตัวแทนของอิมามทั่วประเทศจำนวน 355 คน เพื่อดูว่าอิมามมีบทบาทที่ปฏิบัติจริงต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมุสลิมอย่างไร และ

เปรียบเทียบกันโดยจำแนกตาม ภาค อายุ สถานภาพสมรส อาชีพ วิธีที่ได้เป็นอิมาม ระดับการศึกษา ด้านศาสนา ระดับการศึกษาสายสามัญ รายได้ และระยะเวลาที่ปฏิบัติงาน (ในหน้าที่อิมาม) ผลของการวิจัยพบว่า

1) อิมามส่วนใหญ่อยู่ในภาคใต้ รองลงมาอยู่ในภาคกลาง อายุ 60 ปีขึ้นไป มีภรรยา 1 คน ประกอบอาชีพเกษตรกร ได้เป็นอิมามโดยประชาชนเลือก การศึกษาระดับศาสนา ระดับพรีดูอิน การศึกษาสายสามัญ อ่านออกเขียนได้-ประถมศึกษา รายได้ส่วนใหญ่ต่ำกว่า 3,000 บาทต่อเดือน ระยะเวลาที่ปฏิบัติงานในหน้าที่อยู่ระหว่าง 1-5 ปี และ 16 ปีขึ้นไป

2) อิมามมีการปฏิบัติจริงทางด้านศาสนาและจริยธรรมอยู่ในระดับดี ส่วนการปฏิบัติจริงทางการศึกษาและวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการเมือง และการปกครองอยู่ในระดับพอใช้

3) ภาค (ที่อยู่) อายุ อาชีพ วิธีที่ได้เป็นอิมาม ระดับการศึกษา ด้านศาสนา ระดับการศึกษาสายสามัญ และระยะเวลาปฏิบัติงานต่างกัน ทำให้การปฏิบัติจริงของอิมามในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมุสลิมต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนสถานภาพสมรส และรายได้ที่ต่างกัน ไม่ทำให้การปฏิบัติจริงของอิมามในการพัฒนาคุณภาพชีวิตแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

7. Muhammad.Muhiden Abd.Rahman,Muhammad.Alwee Yusoff, Seripah Zin Sayed Ali และ Wan Rohani Wan Mohktar. ได้กล่าวในงานวิจัยเรื่อง Isu-isu Pengurusan dan Pembangunan Masjid. Akademi Pengajian Islam,Universiti Malaya, Nilam Puri,Kelantan, Malaysia. นำเสนอใน Seminar Kebangsaan Pengurusan Masjid (2008 : Kelantan) พอสรุปได้ดังนี้

มัสญิดเป็นศาสนสถานและเป็นสัญลักษณ์ความเจริญรุ่งเรืองของประชาชาติอิสลาม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ควรได้รับการสนับสนุนให้มีบทบาทดังที่ท่านนบี ﷺ ได้ใช้ในการจัดการกิจการต่างๆ ในยุคแรกหลังจากอพยพไปยังนครมะดีนะฮฺ มัสญิดไม่ได้เป็นเฉพาะสถานที่ประกอบศาสนกิจ แต่เป็นสถานศึกษา สถานที่สอนวิชาการต่างๆ เพื่อบ่มเพาะวิชาความรู้ เป็นสถานที่รวมคนในชุมชน และสังคมให้เป็นหนึ่งเดียว เป็นสภาที่ประชุมหารือ มัสญิดเป็นสถานที่สร้างอารยธรรมและความรุ่งเรือง

ในประวัติศาสตร์อิสลาม หลังจากมีการขยายอาณาเขตการปกครอง มัสญิดเป็นสถานที่แรกที่มีการปลูกสร้าง ดังที่ท่านนบี ﷺ ได้ทำเป็นแบบอย่างหลังจากท่านได้มาถึงที่นครมะดีนะฮฺ เพราะมัสญิดเป็นศูนย์กลางในการดำเนินกิจการที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวันทั้งทางโลกนี้และอาคิเราะฮฺ มัสญิดมีอากแยกออกจากความเป็นอิสลาม เพราะความเข้มแข็งและความเจริญของอารยธรรมอิสลามนั้นขึ้นอยู่กับประชาชาติอิสลามที่มีมัสญิดเป็นที่พึ่งทางใจ

คำถามในสังคมปัจจุบันคือ ความสง่างามของมัสญิดที่ถูกสร้างมานั้นได้รับการตอบสนองเพื่อให้ประชาชาติตื่นตัวและเจริญรุ่งเรืองแล้วหรือยัง และใช้มัสญิดเสมือนวิญญานในการขับเคลื่อนวิถีชีวิตความเป็นอยู่หรือไม่ หรือใช้มัสญิดเฉพาะปฏิบัติศาสนกิจเพียงอย่างเดียว ดังนั้นจึง

เป็นหน้าที่ของประชาชาติอิสลามที่จะต้องสร้างมัสญิด บูรณะ และพื้นฟูบทบาท ซึ่งสามารถสรุปเป็นข้อๆ ดังนี้

- 1) ยกกระดับมัสญิดให้เป็นองค์กรที่สามารถดึงคนในชุมชนและคนทั่วไปสนใจที่จะพึ่งพามัสญิดในทุกวิถีชีวิต
- 2) กิจกรรมที่เกิดขึ้นในมัสญิดต้องหลากหลายที่สามารถตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนและบริเวณใกล้เคียงอันนำไปสู่การพัฒนาสังคม ไม่เฉพาะเป็นสถานที่ละหมาดอยู่มาอะฮ์ใช้เวลาและมีการสอนหลังจากละหมาดมัฆริบถึงละหมาดอิฮาอ์เพียงอย่างเดียว แต่ควรวางระบบระเบียบเพื่อให้มัสญิดเป็นสถานที่จัดอบรม สัมมนา ประชุมหารือ และกิจกรรมอื่นๆ
- 3) องค์กรมัสญิดควรมีการร่วมมือกับสถาบันการศึกษาระดับสูงเพื่อวางแผนรูปแบบการจัดการและการบริการสังคม
- 4) คัดเลือกอิหม่ามและคณะกรรมการบริหารมัสญิดจากคนที่มีความรู้ความสามารถ มีวิสัยทัศน์ และสามารถวางแผนกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นประโยชน์แก่ชุมชนโดยเฉพาะกิจกรรมที่สามารถยกระดับความรู้แก่สังคม
- 5) จัดตั้งห้องสมุดประจำมัสญิดที่มีหนังสือและตำราที่หลากหลาย ทันต่อเหตุการณ์ สามารถดึงผู้ที่มาละหมาดสนใจที่จะอ่านหนังสือและค้นคว้า
- 6) ดูแลรักษามัสญิดเพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างต่อเนื่อง ทั้งวัสดุ อุปกรณ์ การรักษาความสะอาด การดูแลความปลอดภัย และเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวกแก่คนทั่วไป
- 7) ให้มัสญิดเป็นสถานบริการวิชาการทั้งภาคฟัรฎูฮ์อื่นและฟัรฎูฮ์ฟายะฮ์ และเป็นสถานศึกษาแก่ผู้คนทุกระดับชั้นอายุ

คณะผู้วิจัยได้สรุปและเสนอข้อคิดเห็นว่า จากประวัติศาสตร์อิสลามยุคแรกสะท้อนให้เห็นว่ามัสญิดนั้นได้มีบทบาทในการสร้างสังคมที่มีอารยธรรมสูงส่ง เป็นสถานที่ให้ความรู้และพัฒนาสังคมด้วยกิจกรรมอันมากมาย ท่านนบี ﷺ บรรดาเศาะฮาบะฮ์ และผู้นำอิสลามทุกยุคสมัยได้ให้ความสำคัญกับมัสญิด จากสถานที่ประกอบศาสนกิจจนถึงการปรึกษาหารือเพื่อแก้ปัญหาสังคมระดับชาติ มัสญิดสามารถผลิตนักวิชาการ ผู้รู้ จนกลายเป็นอุลามาอ์ในหลายแขนงวิชา เสริมกับมัสญิดเป็นวิญญูณแก่สังคม

จากการศึกษาในเรื่องทั้งหมดข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่าเอกสารดังกล่าวได้กล่าวถึงการตะอวะฮ์ในรูปแบบต่างๆ ที่มีในสังคม แต่วิธีการตะอวะฮ์ผ่านคุณบะฮ์วันศูร์เพื่อให้เกิดความรู้และมีคุณธรรมในชีวิตนั้นเป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่น่าสนใจ เนื่องจากวัตถุประสงค์ของการนำเสนอคุณบะฮ์วันศูร์นอกจากเป็นการตะอวะฮ์มวลชนแล้วยังเป็นการปลุกฝังให้ผู้ฟังได้รับความรู้ควบคู่กับการมีคุณธรรมในการดำเนินชีวิต ซึ่งคนสำคัญในวันดังกล่าวคือเคาะฎีบที่ควรนำเสนอเนื้อหาที่เหมาะสมกับสภาพชุมชน ส่วนผู้ฟังควรฟังอย่างตั้งใจ ไม่อนุญาตให้พูดคุยระหว่างการฟังคุณบะฮ์ จึงเป็นสาเหตุที่ผู้วิจัยเห็นว่า การตะอวะฮ์ผ่านคุณบะฮ์วันศูร์ด้วยการฟังอย่างตั้งใจนั้นน่าจะเป็นสิ่งมหัศจรรย์หากกระบวนการนำเสนอและการฟังได้สอดคล้อง เข้าใจร่วมกัน พร้อมกับได้รับฮิเตายะฮ์ทางนำจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ขณะฟังคุณบะฮ์ จึงเป็นสาเหตุของการได้รับการพัฒนาสังคมทั้งระบบ จนนำไปสู่

การเปลี่ยนแปลงในชีวิตและสังคมในลำดับต่อไป ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะทำการวิจัยเกี่ยวกับตะอวะฮุมวลชนผ่านคุณบะฮ์วันศุกร์ที่อาจเป็นการตะอวะฮุมวลชนอีกวิธีหนึ่งในสังคมปัจจุบัน

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยเรื่องศักยภาพของคุณบะฮ์วันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคม กรณีศึกษาคุณบะฮ์วันศุกร์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

- 1.3.1 เพื่อศึกษาความหมายและบทบัญญัติเกี่ยวกับคุณบะฮ์
- 1.3.2 เพื่อศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับการนำเสนอคุณบะฮ์ของเคาะฎิบและผู้ฟังคุณบะฮ์วันศุกร์และข้อเสนอแนะจากทั้งสองฝ่าย
- 1.3.3 เพื่อศึกษาวิเคราะห์ศักยภาพของคุณบะฮ์วันศุกร์เพื่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

1.4 ความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัย

ความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัยเรื่องศักยภาพของคุณบะฮ์วันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคม กรณีศึกษาคุณบะฮ์วันศุกร์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีดังต่อไปนี้

- 1.4.1 ได้ทราบความหมายของคุณบะฮ์ หลักฐาน ประเภท และความสำคัญของคุณบะฮ์วันศุกร์
- 1.4.2 ได้ทราบบทบัญญัติเกี่ยวกับคุณบะฮ์ พิธีกรรมที่เกิดขึ้นก่อนและขณะคุณบะฮ์ การปฏิบัติตนของเคาะฎิบก่อนและหลังจาก
- 1.4.3 ได้ทราบการนำเสนอคุณบะฮ์ที่เป็นส่วนหนึ่งของการตะอวะฮุมวลชนและการพัฒนาสังคม
- 1.4.4 ได้ทราบทัศนคติและข้อเสนอแนะของเคาะฎิบจากการนำเสนอคุณบะฮ์และผู้ร่วมละหมาดจากการฟังคุณบะฮ์วันศุกร์
- 1.4.5 เป็นประโยชน์โดยตรงต่อเคาะฎิบที่จะได้นำข้อมูลการวิจัยเป็นแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนากลยุทธ์ของการนำเสนอคุณบะฮ์ ทั้งเนื้อหาและวิธีการเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ร่วมละหมาดมากที่สุด
- 1.4.6 ได้รับความรู้ใหม่และสามารถนำประสบการณ์จากการวิจัยครั้งนี้เพื่อวิจัยในเรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการนำเสนอคุณบะฮ์หรือเป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับคุณบะฮ์วันศุกร์ในแง่มุมต่างๆ และเพื่อศึกษาค้นคว้าต่อไป

1.5 ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยออกเป็น 3 ด้าน คือ

1.5.1 ด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยทำการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา อัลกุรอาน อัลฮะดีษ วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ โดยเรียงตามหัวข้อและสาระสำคัญ ดังนี้

1.5.1.1 ความรู้ทั่วไปและบทบาทหน้าที่เกี่ยวกับคุณบะฮ

1.5.1.2 ความรู้เกี่ยวกับคุณบะฮ ประเภท รุกน เงื่อนไขการนำเสนอคุณบะฮวันศุกร์

1.5.1.3 ประสิทธิภาพจากการนำเสนอคุณบะฮวันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

1.5.2 ด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.5.2.1 ด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ แบ่งเป็นจังหวัด อำเภอ ตำบล จำนวน มัสญิด และมัสญิดที่เป็นกรณีศึกษาโดยเลือกมัสญิดที่ขึ้นทะเบียนกับสำนักงานคณะกรรมการประจำจังหวัดปี พ.ศ. 2558 ดังนี้

ก. จังหวัดนราธิวาส มี 13 อำเภอ 76 ตำบล 662 มัสญิด

ข. จังหวัดปัตตานี มี 12 อำเภอ 114 ตำบล 692 มัสญิด

ค. จังหวัดยะลา มี 8 อำเภอ 56 ตำบล 499 มัสญิด

ง. จังหวัดสตูล มี 7 อำเภอ 36 ตำบล 230 มัสญิด

จ. และ 4 อำเภอในจังหวัดสงขลาได้แก่ อำเภอจะนะ อำเภอเทพา อำเภอนาทวี และอำเภอสะบ้าย้อย มีทั้งหมด 38 ตำบล 240 มัสญิด

1.5.2.2 กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มตัวอย่างด้วยการให้ตอบแบบสอบถาม 1 ตำบล 1 มัสญิด จำนวน 320 มัสญิด มัสญิดละ 4 ท่านแบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ 1.ผู้นำเสนอคุณบะฮ 2 ท่าน และผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์ 2 ท่าน ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงจังหวัด อำเภอ มัสญิดที่ขึ้นทะเบียน มัสญิดที่เป็นกรณีศึกษา และกลุ่มตัวอย่าง

จังหวัด	จำนวน อำเภอ	มัสญิดที่ ขึ้น ทะเบียนฯ ข้อมูลปี พ.ศ.2558	มัสญิด ที่เป็น กรณีศึกษา 1 ตำบล 1 มัสญิด*	กลุ่มตัวอย่าง (ผู้นำเสนอ คุณบะฮ) มัสญิดละ 2 ท่าน	กลุ่มตัวอย่าง (ผู้ฟังคุณบะฮ) มัสญิดละ 2 ท่าน
นราธิวาส	13	626	76	$76 \times 2 = 152$	$76 \times 2 = 152$
ปัตตานี	12	662	114	$114 \times 2 = 228$	$114 \times 2 = 228$
ยะลา	8	450	56	$56 \times 2 = 112$	$56 \times 2 = 112$
สตูล	7	224	36	$36 \times 2 = 72$	$36 \times 2 = 72$
สงขลา	(4 อำเภอ)	240	38	$38 \times 2 = 76$	$38 \times 2 = 76$
รวมทั้งสิ้น	44	2,202	320	640	640

ที่มาของข้อมูล : กรมการปกครอง, พ.ศ.2544 และข้อมูลมัสญิดที่จดทะเบียนกับสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2558

* ยกเว้นตำบลที่ผู้วิจัยไม่พบข้อมูลมีสถิติจากสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด 5 จังหวัด ชายแดนภาคใต้ คือ

1. จังหวัดนราธิวาส ตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคีริน
2. จังหวัดยะลา ตำบลลำพะยา อำเภอเมือง และตำบลตาชี อำเภอยะหา
3. จังหวัดสงขลา ตำบลทับช้างและตำบลสะท้อน อำเภอนาทวี

1.5.3 ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

1.5.3.1 ตัวแปรต้น

ตัวแปรต้นที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดแบบสอบถามแก่ผู้ฟังคุฏบะฮ์และผู้ นำเสนอคุฏบะฮ์ ในส่วนที่เป็นข้อมูลทั่วไปประกอบด้วย อายุ ระดับการศึกษาด้านศาสนา ระดับ การศึกษาด้านสามัญ อาชีพ และทักษะด้านภาษาในการสื่อสาร

ส่วนตัวแปรที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการคุฏบะฮ์วันศุกร์ ผู้วิจัยได้แบ่งเป็น แบบสอบถามสำหรับผู้นำเสนอคุฏบะฮ์ออกเป็น 2 ส่วนดังนี้

ส่วนที่ 1 เป็นตัวแปรที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการของมัสยิดในการจัดเคาะฆิบบ์ที่ ประกอบด้วย เคาะฆิบบ์ วิธีการนำเสนอคุฏบะฮ์ เนื้อหาที่เน้นแก่ผู้ฟัง ภาษาที่ใช้ในการนำเสนอ ความ เข้าใจของผู้ฟังจากเนื้อหาคุฏบะฮ์ ช่วงเวลาที่เหมาะสมในการนำเสนอ เวลาที่ใช้ในการนำเสนอ การ แบ่งสัดส่วนระหว่างสองคุฏบะฮ์ การเป็นความรู้ใหม่ของคุฏบะฮ์สำหรับผู้ฟัง และประเภทความรู้ที่ ควรบรรจุในคุฏบะฮ์

ส่วนที่ 2 ตัวแปรที่เกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้ฟังคุฏบะฮ์ที่มีผลต่อการ พัฒนา สังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ประกอบด้วย การเป็นส่วนหนึ่งของการดะอวะฮ์ด้วยคุฏบะฮ์ การ พัฒนาวีถีชีวิตจากการฟังคุฏบะฮ์ การเกิดการยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ที่ได้รับจากการฟัง คุฏบะฮ์ ผลต่อการเข้าใจจากการฟังคุฏบะฮ์สั้นและยาว และคุฏบะฮ์ให้ประโยชน์แก่ผู้ฟังด้านความรู้ และเกิดคุณธรรม

1.5.3.2 ตัวแปรตาม

ตัวแปรตามที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งเป็น 2 ส่วนดังนี้

ส่วนที่ 1 ตัวแปรตามเกี่ยวกับประสิทธิผลต่อผู้ฟังที่ได้รับจากการฟังคุฏบะฮ์วัน ศุกร์ คือประสิทธิผลจากการฟังคุฏบะฮ์วันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคม ได้แก่ ความเหมาะสมของผู้นำเสนอ คุฏบะฮ์ การพัฒนาวิธีการนำเสนอคุฏบะฮ์ การเน้นเนื้อหาเพื่อให้ผู้ฟังเกิดคุณธรรม สาเหตุที่ทำให้ผู้ฟัง สนใจและไม่สนใจฟังคุฏบะฮ์ และข้อเสนอแก่เคาะฆิบบ์เพื่อพัฒนาการนำเสนอคุฏบะฮ์

ส่วนที่ 2 ตัวแปรตามเกี่ยวกับประสิทธิผลต่อผู้ฟังที่ได้รับจากการสอบถาม เคาะฆิบบ์ ได้แก่ ประสิทธิผลจากการนำเสนอคุฏบะฮ์วันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคม ได้แก่ ความเป็นส่วนหนึ่ง ของดะอวะฮ์จากการนำเสนอคุฏบะฮ์ ความสั้นและยาวของคุฏบะฮ์ที่มีผลต่อผู้ฟัง ความเป็นความรู้ ใหม่แก่ผู้ฟัง ความรู้ที่ควรบรรจุในเนื้อหาคุฏบะฮ์ การพัฒนาสังคมด้วยคุฏบะฮ์ การตกัวที่เกิดขึ้นจาก การนำเสนอคุฏบะฮ์ และการพัฒนาวิธีการนำเสนอคุฏบะฮ์เพื่อให้ผู้ฟังได้รับพัฒนาในด้านต่างๆ

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

คุฏบะฮ์วันศุกร์ หมายถึง การเทศนา การปาฐกถา การแนะนำตักเตือนหรือการให้ความรู้โดยผู้นำในศาสนาอิสลามแก่ผู้ร่วมละหมาด ปกติจะใช้เฉพาะในวันศุกร์เรียกว่า คุฏบะฮ์วันศุกร์ เป็นการแสดงธรรมเทศนาก่อนที่จะมีการละหมาดวันศุกร์ด้วยระยะเวลาที่พอเหมาะ เนื้อหาคุฏบะฮ์ส่วนใหญ่เป็นความรู้เกี่ยวกับศาสนาและเรื่องที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังโดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับศาสนาและวิถีดำเนินชีวิตให้ถูกต้อง กระตุ้นให้เกิดการศรัทธาและเกิดความยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และยึดมั่นกับสุนนะฮ์ของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ คุฏบะฮ์เป็นเงื่อนไขของการละหมาดวันศุกร์ หากไม่มีการคุฏบะฮ์ การละหมาดวันศุกร์ก็มิอาจเกิดขึ้นได้

พัฒนาสังคม หมายถึง การสร้างความเจริญ การเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นของคนจำนวนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันตามระเบียบ โดยใช้ทักษะความรู้ ความสามารถของผู้นำหรือผู้ดำรงตำแหน่งรับผิดชอบในการพัฒนาสังคม พร้อมทั้งได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น อาจมีภาษา วัฒนธรรม ประเพณี ศาสนาที่เหมือนกันหรือไม่เหมือนกันก็ได้

จังหวัดชายแดนภาคใต้ หมายถึง จังหวัดที่มีอาณาเขตติดกับประเทศมาเลเซีย ได้แก่ จังหวัดนราธิวาส ปัตตานี ยะลา สงขลา และสตูล มีประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม มีประเพณี วัฒนธรรม และภาษาเป็นอัตลักษณ์เฉพาะ

1.7 ข้อตกลงเบื้องต้น

ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้กำหนดข้อตกลงเบื้องต้นไว้ดังนี้

1. ความหมายภาษาไทยของคัมภีร์อัลกุรอาน ผู้วิจัยอ้างอิงจากพระมหาคัมภีร์อัลกุรอานฉบับที่จัดพิมพ์โดยศูนย์กษัตริย์ฟาฮัด เพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน ปีฮิจเราะฮ์ศักราช 1419 แปลโดย สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับแห่งประเทศไทย โดยผู้วิจัยอ้างอิงในบรรณานุกรมเพียงครั้งเดียว
2. การอ้างอิงตัวบทอัลกุรอาน ผู้วิจัยอ้างอิงสุเราะฮ์และอายะฮ์ไว้ด้านหลังของตัวบทและความหมายทั้งภาษาอาหรับและภาษาไทย
3. การอ้างอิงตัวบทอัลฮะดีษ ผู้วิจัยอ้างอิงแหล่งที่มาของอัลฮะดีษ และอัลฮะดีษบทใดมีแหล่งที่มาหลายแหล่ง ผู้วิจัยได้ระบุเจ้าของสำนวนที่อ้างอิงไว้ เช่น สำนวนของ al-Bukhāriy สำนวนของ Muslim เป็นต้น หากไม่ระบุสำนวนที่อ้างอิง หมายความว่าทุกแหล่งที่มาใช้สำนวนเดียวกัน
4. "การตะอวะฮ์" "การเชิญชวน" และ "การเผยแพร่" ผู้วิจัยขอใช้ในความหมายเดียวกัน
5. "ผู้นำเสนอคุฏบะฮ์" และ "เคาะฎีบ" ผู้วิจัยขอใช้ในความหมายเดียวกัน
6. "คุฏบะฮ์วันศุกร์" บางครั้งผู้วิจัยใช้เป็นคำย่อว่า "คุฏบะฮ์" ซึ่งเป็นความหมายเดียวกัน ยกเว้นคุฏบะฮ์อื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวกับคุฏบะฮ์วันศุกร์ อาทิ คุฏบะฮ์นิกาย คุฏบะฮ์ละหมาด สุริยุปราคา
7. คำว่า "นบี" และ "เราะสูล" ผู้วิจัยขอใช้ในความหมายเดียวกัน ยกเว้นในบางประโยคที่ทั้งสองคำมีความหมายต่างกัน

8. คำว่า "นบี" ที่เชื่อมกับคำว่า **ﷺ** อ่านว่า "คือลัลลอลฮุอะลัยฮิวะสลัม" ผู้วิจัยขอใช้ในความหมายกับท่านนบีมุฮัมมัดเพียงท่านเดียว แต่คำว่า "นบี" ที่ไม่มีการเชื่อมกับคำดังกล่าวแต่มีชื่อต่อท้ายแสดงว่านบีนับนั้นเป็นนบีที่หมายถึงท่านดังกล่าวเพียงคนเดียว เช่น นบีมูซา นบีสารูน แต่จะเชื่อมกับคำว่า **ﷺ** อ่านว่า "อะลัยฮิสสลาม" เป็นต้น

9. "เราะสุลุลลอฮ" บางครั้งผู้วิจัยใช้เป็นคำย่อว่า "เราะสุล" ซึ่งเป็นความหมายเดียวกัน แปลว่าศาสนทูตของพระองค์อัลลอฮ

10. "พระองค์อัลลอฮ" "พระองค์" และ "พระเจ้าเป็นเจ้า" ผู้วิจัยขอใช้ในความหมายเดียวกัน

11. "ผู้เผยแผ่ศาสนา" และ "ดาอีย์" ผู้วิจัยขอใช้ในความหมายเดียวกัน

12. "กลุ่มเป้าหมาย" และ "มัดอูร์" ผู้วิจัยขอใช้ในความหมายเดียวกัน

13. "ฮิจเราะฮ์ศักราช" ผู้วิจัยขอใช้คำย่อว่า "ฮ.ศ." เช่นเดียวกับ "คริสศักราช" ผู้วิจัยขอใช้คำย่อว่า "ค.ศ." และพุทธศักราช ผู้วิจัยขอใช้คำย่อว่า "พ.ศ."

1.8 สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้สัญลักษณ์ดังนี้

1. **ﷻ** อ่านว่า "สุบฮานะฮู วะตะอาลา" เป็นคำสรรเสริญแต่เอกองค์อัลลอฮ แปลว่า ทรงมหาบริสุทธิ์และทรงสูงส่ง

2. **ﷺ** อ่านว่า "คือลัลลอลฮุอะลัยฮิวะสลัม" เป็นคำสรรเสริญและขอพรแต่ท่านนบีมุฮัมมัด แปลว่า ขออัลลอฮทรงสดุดีและให้ความสันติแต่ท่าน

3. **ﷺ** อ่านว่า "เราะฎียัลลอฮูอันฮู" เป็นคำขอพรแต่เศาะฮาบะฮ์หนึ่งคน แปลว่า ขอให้พระองค์อัลลอฮทรงพอพระทัยต่อเขา (ใช้กับเพศชายหนึ่งคน)

4. **ﷺ** อ่านว่า "เราะฎียัลลอฮูอันฮา" เป็นคำขอพรแต่เศาะฮาบะฮ์หนึ่งคน แปลว่า ขอให้พระองค์อัลลอฮทรงพอพระทัยต่อเขา(ใช้กับเพศหญิงหนึ่งคน)

5. **ﷺ** อ่านว่า "เราะฎียัลลอฮูอันฮุมมา" เป็นคำขอพรแต่เศาะฮาบะฮ์สองคน แปลว่า ขอให้พระองค์อัลลอฮทรงพอพระทัยต่อเขาทั้งสอง (ใช้กับเพศชายหรือเพศหญิงสองคน)

6. **ﷺ** อ่านว่า "เราะฎียัลลอฮูอันฮุม" เป็นคำขอพรแต่เศาะฮาบะฮ์หลายคน แปลว่า ขอให้พระองค์อัลลอฮทรงพอพระทัยต่อพวกเขา (ใช้กับเพศชายหลายคน)

7. **ﷻ** อ่านว่า "เราะฮิมะฮุลลอฮ" เป็นคำขอพรแต่คนในยุคสามร้อยปีแรกของปีฮิจเราะฮ์ศักราชหรือแต่คนทั่วไปที่เสียชีวิตแล้ว แปลว่า ขอให้พระองค์อัลลอฮทรงเมตตาต่อเขา(ผู้ชายหนึ่ง)

8. **ﷺ** อ่านว่า "อะลัยฮิสสลาม" เป็นคำขอพรแต่ท่านนบีนบีมุฮัมมัด แปลว่า ขอให้พระองค์อัลลอฮทรงให้ความสันติสุขแต่เขา

9. **﴿ ﴾** วงเล็บปีกกา ใช้สำหรับอายะฮ์อัลกุรอาน

10. (()) วงเล็บคู่ ใช้สำหรับตัวบอกละหยา

11. “.....” สัญลักษณ์คำพูด ใช้สำหรับการอ้างประโยคหรือคำพูดของนักวิชาการ

1.9 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องศักยภาพของชุมชนวันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคม กรณีศึกษาชุมชนวันศุกร์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ผู้วิจัยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1.9.1 รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ผสมผสานระหว่างวิธีการวิจัยเอกสารและการวิจัยภาคสนาม ซึ่งใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการบันทึกข้อมูลจากเอกสารและการสอบถามแบบเจาะลึกรายบุคคล

1.9.2 แหล่งข้อมูล

แหล่งข้อมูลที่ผู้วิจัยจะทำการรวบรวมตามลำดับบทต่างๆ ที่เป็นเนื้อหาของวิทยานิพนธ์ โดยใช้แบบบันทึกดังนี้

1. ห้องสมุดของผู้วิจัย
2. ห้องสมุดวิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
3. หอสมุดมหาวิทยาลัยฟาฏอนี
4. หอสมุด จอห์น เอฟ. เคนเนดี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
5. หอสมุดมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์
6. หอสมุด Universiti Kebangsaan Malaysia (UKM)
7. หอสมุด Universiti Sains Malaysia (USM)
8. หอสมุด Universiti Islam Antarabangsa Malaysia (UIAM)
9. ห้องสมุดโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้
10. และห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ อาทิ المكتبة الشاملة และตำราจาก المكتبة الوقفية

1.9.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยที่ผสมผสานระหว่างการวิจัยเอกสารและการวิจัยภาคสนาม ดังนั้นเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบไปด้วยเครื่องมือวิจัย 2 ส่วน คือ เครื่องมือวิจัยที่ใช้สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และเครื่องมือวิจัยที่ใช้สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ซึ่งเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่

1.9.3.1 แบบบันทึกข้อมูลเอกสาร

ก. กำหนดวัตถุประสงค์ของแบบบันทึกข้อมูลเอกสาร เพื่อให้ครอบคลุมข้อมูลที่ต้องการจะบันทึกและรวบรวมจากเอกสารสำคัญ เช่น ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับชุมชน การนำเสนอชุมชน หลักฐาน และบทบัญญัติว่าด้วยชุมชน

ข. สร้างแบบบันทึกข้อมูลเอกสาร แล้วนำแบบบันทึกข้อมูลเอกสารที่สร้างขึ้นให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ตรวจสอบความถูกต้องและปรับปรุงแก้ไข

ค. นำแบบบันทึกข้อมูลเอกสาร ที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขแล้วไปใช้บันทึกเพื่อนำผลการบันทึกข้อมูลเอกสารมาเรียบเรียงและวิเคราะห์

1.9.3.2 แบบสอบถามแบบมีโครงสร้าง

ผู้วิจัยจะทำการสอบถามตามคำถามที่ได้สร้างขึ้นและพิมพ์ไว้ในแบบสอบถาม และผู้ตอบแบบสอบถามทุกคนจะตอบคำถามชุดเดียวกัน ดั่งขั้นตอนมีดังนี้

ก. กำหนดวัตถุประสงค์ของแบบสอบถาม เพื่อให้ครอบคลุมข้อมูลที่สำคัญเกี่ยวกับศักยภาพของการนำเสนอคุณบะฮุ และประสิทธิผลจากการฟังคุณบะฮุ

ข. สร้างแบบสอบถามแบบมีโครงสร้างโดยครอบคลุมประเด็นหลัก 2 ด้าน คือ การนำเสนอคุณบะฮุของเคาะฎิบ และการฟังคุณบะฮุของผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์

ค. นำแบบสอบถามแบบมีโครงสร้างที่สร้างขึ้นให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ตรวจสอบความถูกต้อง ความเหมาะสมและปรับปรุงแก้ไข

ง. นำแบบสอบถามแบบมีโครงสร้างที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขไปให้ผู้เชี่ยวชาญด้านวัดผลและประเมินผล 2 คน ตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม โดยหาค่าร้อยละของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ และปรับปรุงแก้ไข

จ. นำแบบสอบถามที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขแล้วไปสอบถามกลุ่มเป้าหมายเพื่อนำผลการสอบถามมาเรียบเรียงและวิเคราะห์

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป และสมุดบันทึกเป็นอุปกรณ์ช่วยในการรวบรวมข้อมูลซึ่งสามารถสรุปได้ดังตารางดังนี้

ตารางที่ 2 แสดงข้อมูลการวิจัย เครื่องมือ และการนำเครื่องมือไปใช้

ข้อมูลการวิจัย	เครื่องมือ	การนำเครื่องมือไปใช้
1. ข้อมูลเอกสาร	แบบบันทึกข้อมูลเอกสาร	ใช้ในการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยซึ่งเป็นข้อมูลปริมาณ และเชิงคุณภาพ
2. ข้อมูลภาคสนาม	แบบสอบถามและแบบสอบถามแบบมีโครงสร้าง	ใช้ในการรวบรวมข้อมูลจากการสอบถามและสนทนากลุ่มปากเปล่า โดยมีการบันทึกข้อมูลในการสอบถาม มีแผนการสอบถามและการบริหารการสอบถามจัดเตรียมไว้อย่างค่อนข้างแน่นอนเป็นการล่วงหน้า ผู้ตอบแบบสอบถามทุกคนจะตอบคำถามเดียวกันและถามคำถามเรียงตามลำดับเหมือนกัน

1.9.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีการได้มาของข้อมูลที่นำมาใช้ในการวิจัยนั้นได้มาจากแหล่งข้อมูล 2 ส่วน คือ

1.9.4.1 ได้มาจากการศึกษาค้นคว้า การอ่านและรวบรวมเอกสารซึ่งมีข้อมูลจากแหล่งเอกสารที่สำคัญดังนี้

ก. หนังสือที่เกี่ยวกับการนำเสนอคุณบะฮุ

ข. หนังสือชีวประวัติของท่านนบี ﷺ ที่ได้นำเสนอคุณบะฮุ

ค. หนังสือประวัติศาสตร์อิสลามว่าด้วยการนำเสนอคุณบะฮ์ของบรรดาเคาะลีฟะฮ์และบรรดาอุละมาอ์ในช่วงการปกครองของราชวงศ์อิสลาม

ง. เอกสาร งานวิจัยและบทความวิชาการที่เกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการนำเสนอคุณบะฮ์ในรูปแบบต่างๆ และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเปรียบเทียบ

จ. เอกสาร งานวิจัยและบทความวิชาการที่เกี่ยวกับการพัฒนาสังคมด้วยคุณบะฮ์

ฉ. เอกสาร งานวิจัยและบทความวิชาการที่กล่าวถึงการพัฒนาสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

1.9.4.2 ได้มาด้วยการสอบถามผู้นำเสนอและผู้ฟังคุณบะฮ์แบบเจาะลึกเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐาน เบื้องหลังของการเตรียมตัวก่อนนำเสนอ วิธีการนำเสนอคุณบะฮ์ และสอบถามผู้ฟังคุณบะฮ์ต่อประสิทธิผลจากการฟัง โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

ก. นำประเด็นแบบสอบถามที่ได้ผ่านการปรับปรุงแก้ไขไปสอบถามกลุ่มเป้าหมาย

ข. นัดหมายวัน เวลาและสถานที่กับผู้ให้ข้อมูลล่วงหน้าอย่างน้อย 1 สัปดาห์

ค. ดำเนินการสอบถามและตอบแบบสอบถามกลุ่มเป้าหมายโดยจำแนกออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

1) กลุ่มเป้าหมายหลัก หมายถึง เคาะฎิบเคาะฎิบ

2) กลุ่มเป้าหมายรอง หมายถึง ผู้ฟังคุณบะฮ์วันศุกร์

1.9.5 การจัดกระทำข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยที่ผสมผสานระหว่างการวิจัยเอกสารและการวิจัยภาคสนาม ดังนั้นการจัดกระทำข้อมูลในการวิจัยจึงประกอบไปด้วยเครื่องมือวิจัย 2 ส่วน คือ

1.9.5.1 ข้อมูลจากเอกสารที่ได้รวบรวมจาก ตำรา หนังสือ เอกสาร งานวิจัย และบทความทางวิชาการ ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารและจำแนกประเภทเป็นหมวดหมู่ดังนี้

ก. เอกสารที่เกี่ยวกับการนำเสนอคุณบะฮ์ บทบัญญัติว่าด้วยการคุณบะฮ์ตามที่ศนะของบรรดาอุละมาอ์

ข. เอกสาร งานวิจัยและบทความวิชาการที่เกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการนำเสนอคุณบะฮ์

ค. เอกสาร งานวิจัยและบทความวิชาการที่เกี่ยวกับการพัฒนาสังคมด้านต่างๆ ด้วยคุณบะฮ์

ง. เอกสาร งานวิจัยและบทความวิชาการที่กล่าวถึงจังหวัดชายแดนภาคใต้ และการพัฒนาสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

1.9.5.2 ข้อมูลที่ได้มาจากการสอบถาม โดยการนำข้อมูลที่อยู่ในเครื่องบันทึกเสียงมาถอดความและทำการบันทึกโดยเรียงเรียงตามลำดับความสำคัญทั้งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผู้นำเสนอคุณบะฮ์ และผู้ฟังคุณบะฮ์ เป็น 2 กลุ่ม คือ

ก. ผู้นำเสนอคุณบะฮ์ ที่เจาะลึกเกี่ยวกับพื้นฐานวิชาความรู้ศาสนา ความรู้ทั่วไป การเตรียมตัวก่อนนำเสนอ วิธีการนำเสนอคุณบะฮ์

ข. ผู้ฟังควรบะฮฺต่อประสิทธิผลจากการฟัง เจาะลึกเกี่ยวกับพื้นฐานวิชาความรู้ ศาสนาและทั่วไป ประสิทธิผลที่ได้จากการฟังคฺฎบะฮฺ

1.9.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

1.9.6.1 การตรวจสอบข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ผู้วิจัยจะทำการตรวจสอบข้อมูลก่อนนำมาวิเคราะห์ โดยผู้วิจัยจะดำเนินการดังต่อไปนี้

ก. การตรวจสอบข้อมูลเอกสาร ผู้วิจัยจะใช้การตรวจสอบวิเคราะห์หลักฐานทางประวัติศาสตร์โดยจำแนกออกเป็นการตรวจสอบวิเคราะห์หลักฐานภายนอกเพื่อวิพากษ์และตรวจสอบวิเคราะห์ข้อมูล แหล่งที่มาของข้อมูล ความถูกต้องและความผิดพลาดของข้อมูล การตรวจสอบภายในเพื่อวิพากษ์ข้อมูล ตรวจสอบวิเคราะห์ในการประเมินค่าและตีความข้อมูล และหลักฐานที่ได้มานำศึกษา เพื่อให้ทราบถึงความแน่นอน ความถูกต้อง และเชื่อถือได้ เพื่อเป็นการสร้างความน่าเชื่อถือต่อผลการตรวจสอบวิเคราะห์ภายนอกว่าสามารถที่จะเป็นหลักฐานที่เชื่อถือได้

ข. ตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งข้อมูลบุคคลที่ได้รับมาจากการสอบถาม ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลสามเส้า โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสอบถามจากแหล่งข้อมูลบุคคลที่แตกต่างกัน มาตรวจสอบกับข้อมูลที่ปรากฏในเอกสาร งานวิจัยหรือบทความทางวิชาการ ทั้งนี้เพื่อแสดงว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มานั้นเป็นข้อมูลที่ถูกต้องเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ต่อไป

1.9.6.2 หลักการวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากได้ทำการตรวจสอบข้อมูลทั้งสองส่วนเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยจะนำข้อมูล ที่ผ่านการตรวจสอบดังกล่าวมาทำการวิเคราะห์ข้อมูล โดยการแยกแยะข้อมูล เพื่อจัดแยกประเภท ของเรื่อง โดยเรื่องเดียวกันจะจัดรวบรวมไว้ด้วยกัน รวมทั้งเรื่องที่เกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กัน เรื่องที่เป็น เหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน จากนั้นจึงนำเรื่องทั้งหมดมาสังเคราะห์หรือรวมเข้าด้วยกัน โดยผู้วิจัยจะ วิเคราะห์เนื้อหาที่ได้รวบรวมและจำแนกโดยใช้หลักการดังนี้

ก. การสืบค้น รวบรวมและทบทวนทัศนคติของนักวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญ ด้านการตะวะฮฺ ด้านฟิกฮฺ ด้านทักษะการนำเสนอ ด้านการพัฒนาสังคม และสังเคราะห์ข้อมูลแต่ละ ทัศนคติ เพื่อให้ทราบว่า การนำเสนอคุณบะฮฺที่ถูกต้องที่นำไปสู่การพัฒนาสังคมนั้นควรเป็นอย่างไร

ข. หลักการให้เหตุผลแบบนิรนัย โดยเป็นการนำความรู้พื้นฐาน ประสบการณ์ และความเคยชินกับวัฒนธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่รู้มาก่อนและยอมรับว่าเป็นจริงเพื่อหาเหตุผลนำไปสู่การ สรุปรูป และใช้หลักการให้เหตุผลแบบอุปนัย ซึ่งเป็นวิธีการสรุปเพื่อค้นหาความจริงจากการสังเกตซ้ำ หลายครั้ง แล้วนำมาสรุปเป็นความรู้แบบทั่วไป

1.9.7 การนำเสนอข้อมูล

สำหรับการนำเสนอข้อมูลนั้น ผู้วิจัยจะนำเสนอในรูปแบบการวิเคราะห์เชิงพรรณนา ด้วยการเขียนบรรยายหรือข้อค้นพบโดยผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลดังต่อไปนี้

ก. ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์การนำเสนอคุณบะฮฺในสมัยท่านนบี ﷺ

ข. ปัจจัยที่มีผลเพื่อพัฒนาสังคมจากการนำเสนอและการฟังคฺฎบะฮฺวันศุกร์

ค. วิเคราะห์แนวคิดและเหตุผลของผู้นำเสนอคุณบะฮฺในยุคปัจจุบัน และความปรารถนาของผู้ฟังคฺฎบะฮฺเพื่อพัฒนาสังคม